

Κεφάλαιο 1

ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΩΣ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΝΤΕΝ (565-843)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Η περίοδος από το θάνατο του Ιουστινιανού ως την αποκατάσταση των εικόνων χαρακτηρίζεται από τη σημαντική απώλεια εδαφών της αυτοκρατορίας, αλλά και από το σταδιακό εξελληνισμό της. Η αυτοκρατορία μάχεται με σθένος εναντίον των Αράβων, στηριζόμενη στους αγρότες-στρατιώτες και στους ανεξάρτητους ναύκληρους.

Στη Δύση την ίδια περίοδο κυριαρχεί η αναρχία και οι χωριστικές τάσεις. Σοβαρή προσπάθεια ανασυνγκρότησης έγινε από τον Κάρολο το Μέγα, ο οποίος στέφθηκε Αυτοκράτορας το 800 μ.Χ.

1. Οι διάδοχοι του Ιουστινιανού και η κρίση της Αυτοκρατορίας (565-610)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Εξωτερικά προβλήματα

Οι διάδοχοι του Ιουστινιανού είχαν να αντιμετωπίσουν οικονομικά προβλήματα, εξαιτίας των εκστρατειών του Ιουστινιανού, καθώς και επιδρομές βαρβαρικών λαών (Αράβων, Λογγοβάρδων, Σλάβων, Περσών).

α) Ειδικότερα, η αυτοκρατορία δέχτηκε την πίεση των επιδρομών των Αρά-

ρων, φύλου ασιατικής προέλευσης, και των υποταγμένων σε αυτούς Σλάβων. Οι Άβαροι, ορμώμενοι από το βορρά μαζί με τους Σλάβους, διενεργούσαν πολυάριθμες επιδρομές στα ευρωπαϊκά εδάφη της αυτοκρατορίας.

Οι Σλάβοι από τις αρχές του 7ου αι. άρχισαν να δημιουργούν μόνιμες εγκαταστάσεις, ενώ οι Άβαροι δε δημιούργησαν ενιαίο κράτος.

β) Στην Ανατολή η αυτοκρατορία μπλέχτηκε σε πολεμικές συγκρούσεις με τους Πέρσες. Κύριο θέατρο των επιχειρήσεων στάθηκε η περιοχή της Αρμενίας. Τελικά, ο Μαυρίκιος χειρίστηκε επιδέξια εσωτερικές δυναστικές διαμάχες στο εσωτερικό του περσικού κράτους. Το 591 υπογράφηκε συνθήκη ειρήνης με το Χοσρόη Β΄. Ο Μαυρίκιος κατόρθωσε να επεκτείνει τα σύνορα ως το Δούναβη.

γ) Το 568 Οι Λογγοβάρδοι κατέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της Ιταλίας εξαιτίας της αβαρικής πίεσης. Για να διασώσει τις υπόλοιπες ιταλικές κτήσεις, ο Μαυρίκιος ίδρυσε τα **εξαρχάτα** της Ραβέννας και της Καρχηδόνας, που είχαν επικεφαλή τον **Έξαρχο**, ο οποίος είχε στρατιωτικές και πολιτικές δραστηριότητες.

2. Η Βασιλεία του Ηρακλείου (610-641). Αποφασιστικοί αγώνες και μεταρρυθμίσεις

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Εσωτερική αναδιοργάνωση

Την εποχή αυτή πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη μεταρρύθμιση:

α) Δημιουργήθηκαν τα πρώτα **θέματα**, τα οποία αρχικά ήταν περιφερόμενες στρατιωτικές μονάδες. Αργότερα **θέματα** ονομάστηκαν οι τόποι εγκατάστασης αυτών των μονάδων. Οργανώθηκαν αρχικά στη Μ. Ασία (7ος αι.), ενώ αργότερα η οργάνωση αυτή επεκτάθηκε και στη Βαλκανική. Στην κορυφή της πυραμίδας βρισκόταν ο στρατηγός. Οι στρατιώτες συντηρούσαν τα όπλα τους από τα δικά τους κτήματα (**στρατιωτόπια**). Τα κτήματα και η στρατιωτική υποχρέωση μεταβιβαζόταν από πατέρα σε πρωτότοκο γιο.

Οι συνέπειες ήταν οι ακόλουθες:

α) Εξαφανίσθηκαν οι μισθοφόροι. β) Οι στρατιώτες-αγρότες υπερασπίζονταν με πείσμα την ιδιοκτησία τους. Οι μεγαλογαιοκτήμονες είχαν σφραγισθεί κατά τις αβαροσλαβικές επιδρομές και τα κτήματά τους πήραν οι ελεύθεροι γεωργοί. Αυτοί ήταν οργανωμένοι σε **κοινότητες χωρίων**, τα οποία διέθεταν και κοινόχρηστες εκτάσεις γης.

Αλλαγές έγιναν και στην κρατική μηχανή. Η κρατική μηχανή εξαρτιόταν άμεσα από τον Αυτοκράτορα. Υπήρχε το αξίωμα του **Λογοθέτη του Γενικού** (για τα οικονομικά), του **Λογοθέτη του Δρόμου** (ασκούσε τις αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού).

γ. Εξελληνισμός του κράτους

Παράλληλα το βυζαντινό κράτος αποκτά ομοιογένεια. Τα λατινικά αντικαθίστανται από τα ελληνικά. Έτσι, πρώτος ο Ηράκλειτος τιτλοφορείται **βασιλεύς πιστός εν Χριστώ** αντί για **imperator Romanorum, caesar** και **augustus**.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Οι έρσες κατακτούν τη Συρία	613
– Οι έρσες κατακτούν τα Ιεροσόλυμα	614
– Συνθήκη ειρήνης μεταξύ Βυζαντ νών και Αβάρων	619
– Αποκατάσταση του Τιμίου Σταυρού στ Ιεροσόλυμα	630

3. Η εμφάνιση του Ισλάμ

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η προϊσλαμική Αραβία

Ελάχιστες σχέσεις υπήρχαν ανάμεσα στο Βυζάντιο και στην προϊσλαμική Αραβία. Οι Άραβες δε θεωρούνταν ότι αντιπροσώπευαν κίνδυνο για την αυτοκρατορία. Στη Ν. Αραβία υπήρχε οργανωμένη κοινωνία γεωργών. Στη Β. Αραβία, όμως, κυριαρχούσε ο νομαδικός τρόπος ζωής, οι οποίοι ήταν βασισμένος στη φυλή. Οι νομάδες αρχικά ήταν ακίνδυνοι για την αυτοκρατορία, γιατί ήταν διασπασμένοι σε φυλές που διεξήγαγαν μεταξύ τους εμφύλιους πολέμους και λεηλασίες των καραβανιών.

β. Η οργάνωση των Αράβων

Ο Μωάμεθ ήταν πολυταξιδεμένος, καθώς ήταν οδηγός καραβανιών. Άρχισε να διδάσκει τη νέα θρησκεία το 613. Το 622 εκδιώχθηκε από τη Μέκκα στη Μεδίνα (Εγίρα). Τελικά, ο Μωάμεθ κατόρθωσε να ενώσει την αραβική χερσόνησο κάτω από τον Ισλαμισμό. Ιερό βιβλίο ήταν το **Κοράνι**.

Σημαντικός θεσμός είναι η εξάπλωση του Ισλάμ σε όλο τον κόσμο μέσω του **ιερού πολέμου**. Όσοι πέθαιναν στον πόλεμο θα πήγαιναν στον παράδεισο.

Ο Ισλαμισμός δανείστηκε πολλά στοιχεία από το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό. Οι κανόνες της θρησκείας δεν περιορίζονται μόνο στον πνευματικό τομέα αλλά και στην καθημερινή ζωή. Η θρησκευτική κοινότητα ταυτίζεται με το κράτος (**Θεοκρατία**). Οι πιστοί κρίνονται για τα παραπτώματά τους από το Μουφτή ή τον Καδή με βάση το Κοράνι. Ο ανώτατος άρχοντας είναι θρησκευτικός και κοσμικός ηγέτης.

Μετά το θάνατο του Μωάμεθ, την εξουσία πήραν οι **Χαλίφες**, ή τοποτηρητές του Προφήτη. Αυτοί είχαν κοσμική και θρησκευτική εξουσία.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Ο Μωάμεθ αρχίζει να κηρύσσει το Κοράνι	613
– Εκδίωξη του Μωάμεθ στη Μεδίνα	622
– Θάνατος του Μωάμεθ	632

4. Οι αραβικές κατακτήσεις και οι συνέπειές τους

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

γ. Οι αραβοβυζαντινές συγκρούσεις στη Μ. Ασία και στην Α. Μεσόγειο

Οι Άραβες της Ισπανίας κατέλαβαν την Κρήτη και αποβιβάστηκαν στη Σικελία. Η κυριαρχία των Βυζαντινών πλήττεται ανεπανόρθωτα. Στη Μ. Ασία ο Θεόφιλος διεξάγει τον 9ο αι. σκληρούς αγώνες εναντίον των Αράβων. Το 838 καταστρέφεται το Αμόριο, η ιδιαίτερη πατρίδα του Αυτοκράτορα.

Οι αραβικές κατακτήσεις τελικά διέσπασαν την ενότητα του χριστιανικού κόσμου γύρω από τη Μεσόγειο. Στην Α. Μεσόγειο παγιώθηκε συγκυριαρχία Βυζαντινών και Αράβων. Το εμπόριο περιορίστηκε δραστικά και ο πληθυσμός μειώθηκε εξαιτίας των επιδρομών (**κούρσα**).

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Οι Άραβες κατακτούν την Συρία τη Παλαιστίνη την Περσία	640
– πρώτη αραβική ναυτική εκστρατεία στην Κύπρο. Αραβική Εκστρατεία στη Ρόδο και στην Κω	μέσα 7ου αι.
– Οι Άραβες επιχειρούν να καταλάβουν την Κων/πολη	674-678
– Δεύτερη πολιορκία της όλης από τους Άραβες	717
– ττα των Αράβων στο Πουατιέ της Γαλλίας	732
– Εξέγερση του Θωμά του Σλάβο	821-823

5. Η Εικονομαχία

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Συνθήκες εκδήλωσης της Εικονομαχίας

Η εικονομαχία (726-843) ήταν μια θρησκευτική διαμάχη που συντάραξε την αυτοκρατορία. Ξεκίνησε από τους δύο πρώτους Ίσαυρους, το Λέοντα Γ΄ και τον Κων/νο Ε΄, σχετικά με το αν θα έπρεπε να παριστάνονται ανθρώπινες μορφές στις εικόνες ή όχι. Το κίνημα αυτό προήλθε από το συνδυασμό δύο ρευμάτων: α) από αυτό που, έχοντας δεχτεί ισλαμικές και ιουδαϊκές επιδράσεις, υποστήριζε ότι στο Χριστιανισμό δεν έπρεπε να υπάρχουν εικόνες προσώπων επειδή πρόκειται για μια πνευματική θρησκεία και β) από αυτό που προήλθε από την αντίδραση στις υπερβολικές εκδηλώσεις λατρευτικής συμπεριφοράς απέναντι στις εικόνες και στα ιερά λείψανα.

Ο χρόνος εκδήλωσης του κινήματος αυτού δικαιολογείται από το γεγονός ότι την περίοδο αυτή (8ος αι.) η αυτοκρατορία βρίσκεται σε κίνδυνο: στην Ανατολή δρουν οι Άραβες και στη Δύση οι Σλάβοι και οι Βούλγαροι.

Οι εικονομάχοι Αυτοκράτορες προσπάθησαν να συμφιλιωθούν με τους αγρότες-στρατιώτες της Μ. Ασίας, της μόνης δύναμης που μπορούσε να σώσει την αυτοκρατορία, μέσω της εικονομαχικής πολιτικής.

β. Έναρξη της Εικονομαχίας

Αφορμή στάθηκε ένας καταστροφικός σεισμός, που ερμηνεύτηκε ως εκδήλωση θεϊκής οργής εξαιτίας της ειδωλολατρικής χρήσης των εικόνων.

Το 726, με διαταγή του Λέοντα Γ΄, απομακρύνθηκαν οι εικόνες του Χριστού από την Χαλκή Πύλη του ανακτόρου. Στην Πόλη ξέσπασαν ταραχές, οι οποίες εξαπλώθηκαν στο θέμα της Ελλάδας.

Το 730 οι εικόνες καθαιρέθηκαν και οι εικονόφιλοι διώχθηκαν. Ο πάπας Γρηγόριος Γ΄ αφορίσε τους εικονομάχους. Οι Βυζαντινοί αντέδρασαν και τότε ο Πάπας στράφηκε στους Φράγκους ηγεμόνες.

γ. Κορύφωση της Εικονομαχίας

Η Εικονομαχία κορυφώθηκε στα χρόνια του Κων/νου Ε΄. Η λατρεία των εικόνων καταδικάστηκε από τη σύνοδο της Ιερείας (754). Οι εικονομάχοι καταδικάστηκαν, όμως, από τη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο (787).

δ. Αναζωπύρωση και τέλος της Εικονομαχίας

Η Εικονομαχία έφτασε σε νέα κορύφωση κατά τη διάρκεια της βασιλείας των αυτοκρατόρων Λέοντα Ε΄ και Θεόφιλου. Τελικά, το Μάρτιο του 843 συνήλθε στην Κων/πολη σύνοδος που αποφάσισε την αναστήλωση των εικόνων.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Το κίνημα της Εικονομαχίας	726-843
– Καθαιρούνται οι εικόνες	730
– Συγκαλείται η Σύνοδος της Ιερείας	754
– Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος	787
– Σύνοδος στην Κων/πολη. Οι εικόνες αποκαθίστανται οριστικά	3/3/843

6. Κοινωνία και Οικονομία

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Στρατιωτικοποίηση και εποικισμοί

Από τα μέσα του 7ου αι. παγιώνεται η κυριαρχία του στρατού στη βυζαντινή κοινωνία. Η στρατιωτικοποίηση της βυζαντινής κοινωνίας φαίνεται από την εμφάνιση οικογενειακών ονομάτων που σχετίζονται σχεδόν αποκλειστικά με στρατιωτικές οικογένειες και των κάστρων που βρίσκονται σε δυσπρόσιτες περιοχές.

Επιπλέον, παρατηρούμε ότι αυτή την περίοδο προκύπτουν νέα θέματα από τη διχοτόμηση παλαιότερων μεγάλων. Παράλληλα δημιουργούνται και **ναυτικά** θέματα. Έτσι, η αυτοκρατορία θωρακίζεται σε μεγάλο βαθμό.

Επειδή οι σλαβικοί πληθυσμοί ήταν πολυάριθμοι στις ευρωπαϊκές επαρχίες, οι Αυτοκράτορες εφαρμόζουν **εποικιστική πολιτική**. Πολλοί Σλάβοι μεταφέρθηκαν στη Μ. Ασία, ενώ πληθυσμοί της Μ. Ασίας μεταφέρθηκαν στη Μακεδονία και στη Θράκη.

7. Σλάβοι και Βούλγαροι

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Σκλαβηνίες

Ο όρος **σκλαβηνίες** δηλώνει τους πρώτους πολιτικούς σχηματισμούς των Σλάβων στη χερσόνησο του Αίμου. Μέσα στις σκλαβηνίες σιγά σιγά άρχισε να εγκαταλείπεται η φυλετική οργάνωση. Δημιουργήθηκε ένας πρωτόγονος διοικητικός μηχανισμός.

Κατά τον 9ο αι. δημιουργούνται στη βορειοδυτική Βαλκανική τα πρώτα κρατίδια Σέρβων και Κροατών. Στη νότια Βαλκανική οι σκλαβηνίες ενσωματώθηκαν στη βυζαντινή διοίκηση.

8. Το Φραγκικό κράτος υπό τη δυναστεία των Μεροβιγγείων και των Καρολιδών

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Οι Καρολίδες και η ακμή της φραγκικής δύναμης

Σημαντικό ήταν το αξίωμα του **Αυλάρχη**, το οποίο καταξιώθηκε ακόμη περισσότερο μετά τη νίκη των Φράγκων επί των Αράβων στο Πουατιέ (732). Ο πάπας Στέφανος Β΄ στράφηκε προς τους Φράγκους και ονόμασε το γιο του Καρόλου Μαρτέλου Πιπίνου **ελέω Θεού βασιλέα των Φράγκων** (754). Με αυτό τον τρόπο επιβλήθηκε η ιδέα της ελέω Θεού βασιλείας έναντι της παλαιότερης αντίληψης της χαρισματικής βασιλείας.

Ο Πιπίνος (751-758), δωρίζοντας στον Πάπα τα εδάφη της κεντρικής Ιταλίας ονομάστηκε (μαζί με τους γιους του) Πατρίκιος Ρωμαίων. Οι Πάπες με αυτό τον τρόπο συνδέθηκαν με τους Φράγκους και απομακρύνθηκαν από το Βυζάντιο.

Ο διάδοχος του Πιπίνου Κάρολος ο Μέγας (768-814) επέκτεινε τα όρια του φραγκικού κράτους.

Η συνοχή του κράτους ενισχύθηκε, καθώς:

α) Η χώρα διαιρέθηκε σε περίπου 200 κομητείες. Οι Κόμητες, έχοντας τη βοήθεια των Επισκόπων, ασκούσαν πολιτική και στρατιωτική εξουσία, ενώ ήταν και δικαστές και φοροεισπράκτορες.

β) Ενεργοποιήθηκε το σώμα των βασιλικών απεσταλμένων, το οποίο επέβλεπε την εφαρμογή των βασιλικών διαταγμάτων.

γ) Προχώρησε σε εκκλησιαστική μεταρρύθμιση. Η Εκκλησία αποτέλεσε παράγοντα ενότητας.

γ. Το πρόβλημα των δύο αυτοκρατοριών

Το 774 ο Κάρολος κατέλυσε το κράτος των Λογγοβάρδων στην Ιταλία. Η ισχύς του φραγκικού κράτους παγιώθηκε.

Οι Βυζαντινοί, αρχικά, προσπάθησαν να προσεγγίσουν με τη διπλωματία τον ισχυρό Φράγκο ηγεμόνα. Γι' αυτό τελέστηκαν οι αρραβώνες του Κων/νου Ε΄ με την κόρη του Καρόλου (781). Τελικά, όμως, ο αρραβώνας διαλύθηκε. Επιπλέον, ο Πάπας ζήτησε τη βοήθεια του Καρόλου εξαιτίας εσωτερικών διαμαχών. Σε αντάλλαγμα υποσχέθηκε να τον στέψει Αυτοκράτορα. Έτσι κι έγινε. Το 799 ο Κάρολος έστειλε στρατό στη Ρώμη και τα Χριστούγεννα του 800 στέφθηκε στον Άγιο Πέτρο **Μέγας και ειρηνοποιός αυτοκράτορ, κυβερνήτης του Ρωμαϊκού Κράτους**. Έδρα του Καρόλου ήταν το Άαχεν.

Η στέψη του Καρόλου ως Αυτοκράτορα θεωρήθηκε ως έργο βλάσφημο, καθώς υπήρχε μόνο μια αυτοκρατορία, η Ανατολική. Θεωρούσαν ότι μόνο αυτοί μπορούσαν να έχουν δικαίωμα στη ρωμαϊκή κληρονομιά και μόνο ο Αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης μπορούσε να ονομαστεί **Βασιλεύς Ρωμαίων** (imperator Romanorum). Τελικά, ο Κάρολος ήρθε με συμβιβασμό με τους Βυζαντινούς.

Κεφάλαιο 2

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ ΩΣ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ (843-1054)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Κατά τη διάρκεια της Μακεδονικής Δυναστείας στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία πνέει ένας νέος επιθετικός αέρας. Η οικονομική, κοινωνική και στρατιωτική αναδιοργάνωση βοήθησε σημαντικά την ενδυνάμωση του βυζαντινού κράτους. Η βυζαντινή κυριαρχία στερεώνεται πάλι σε περιοχές που κατείχαν οι Σλάβοι και οι Άραβες.

Η οικονομία ανακάμπτει σημαντικά. Η Κωνσταντινούπολη αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό, ενώ η κεντρική εξουσία κρατάει σταθερά υπό τον έλεγχο της τριακτοκτητική αριστοκρατία.

Στη Δύση, εξαιτίας των επιδρομών εχθρικών λαών (Βίκινγκς, Ούγγροι) και της εξασθένησης της κεντρικής εξουσίας, παγιώνεται το φεουδαρχικό σύστημα.

1. Προοίμιο της ακμής του Βυζαντινού Κράτους (843-867)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μιχαήλ Γ' (842-867) ανορθώθηκε σημαντικά η οικονομία και η παιδεία. Στο εξωτερικό οι Βυζαντινοί κατέλαβαν αραβικά εδάφη.

α. Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων

Το Βυζάντιο στράφηκε και προς τους Σλάβους. Με αφορμή μια ρωσική επίθεση στην Κων/πολη το 860 στάλθηκαν οι πρώτοι ιεραπόστολοι στο ρωσικό κράτος.

Το 863 στάλθηκαν ιεραπόστολοι στη Μοραβία, ύστερα από πρόσκληση του Μοραβού ηγεμόνα, ο οποίος φοβόταν τη διείσδυση των Φράγκων και των Βουλγάρων. Επικεφαλείς της αποστολής τέθηκαν δύο αδέρφια από τη Θεσσαλονίκη, ο Κωνσταντίνος Κύριλλος και ο Μεθόδιος. Ο Κύριλλος επινόησε και το **γλαγολιτικό** αλφάβητο· η Θεία Λειτουργία γινόταν στη σλαβονική γλώσσα. Χάρη στο έργο των δύο αδερφών ο βυζαντινός πολιτισμός ρίζωσε βαθιά, αν και τελικά επικράτησαν οι Φράγκοι.

Σειρά είχαν οι Βούλγαροι, οι οποίοι αρχικά ζήτησαν ιεραποστόλους από τον Πάπα. Οι Βυζαντινοί, όμως, έστειλαν αμέσως στρατό και στόλο στη Βουλγαρία, με αποτέλεσμα ο Βόρης να ενδώσει και να βαπτιστεί στην Κων/πολη το 864 με το όνομα Μιχαήλ.

β. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο Εκκλησιών και το Πρώτο Σχίσμα

Η Βουλγαρική Εκκλησία οργανώθηκε κατά τα βυζαντινά πρότυπα και διορίστηκε Έλληνας Επίσκοπος. Το γεγονός αυτό έστρεψε το Βόρη πάλι προς τον Πάπα. Ο Μιχαήλ Γ΄ έστειλε επιστολή στον Πάπα με την οποία εξέφραζε την υπεροχή των Βυζαντινών.

Ο πατριάρχης Φώτιος κατηγόρησε τον Πάπα για δογματικές παρεκκλίσεις και κυρίως και το δόγμα της εκπόρευσης του Αγίου Πνεύματος και από τον Υιό (**filioque**). Ο πάπας Νικόλαος αναθεματίστηκε με τη Σύνοδο του 867 (**Πρώτο Σχίσμα**). Με απόφαση της Συνόδου του 870 η Βουλγαρία τέθηκε οριστικά στη σφαίρα επιρροής της Κωνσταντινούπολης.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Αυτοκράτορας ο Μιχαήλ Γ΄	842-867
– Απόκρουση επίθεσης των Ρώσων την Κων/πολη	860
– Αποστολή ιεραποστόλων στη Μοραβία	863
– Ο Βόρης βαπτίζεται χριστιανός	864
– Σύνοδος αναθεματίζει τον Πάπα	867
– Η Βουλγαρία υπάγεται στο Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης	870

3. Κοινωνία

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η ανώτερη αριστοκρατία

Ήδη από τα χρόνια της βασιλείας του Κων/νου Ε΄ η κεντρική εξουσία προσπαθούσε να αποδυναμώσει την παλιά γαιοκτητική αριστοκρατία δημιουργώντας μια παλατιανή αριστοκρατία, η οποία θα έπαιρνε μισθό για τα αξιώματα που κατείχε.

Στα χρόνια του Βασιλείου Β΄ παρατηρείται σύνδεση της παλατιανής και γαιοκτητικής αριστοκρατίας μέσα από επιγαμίες. Οι **βασιλικοί** αποκτούν μεγάλη δύναμη επειδή μονοπωλούν τα βασικά αξιώματα.

Κυριαρχούν οι **δυνατοί**, οι οποίοι πιέζουν και τελικά υποτάσσουν σταδιακά το δήμο και τις αγροτικές κοινότητες.

β. Η μεσαία τάξη

Το 10ο και 11ο αι. δημιουργείται η τάξη των εμπόρων και βιοτεχνών, που αποτέλεσαν τη βάση της οικονομικής ανάπτυξης του βυζαντινού κράτους. Ήταν μεγάλες οικογένειες που πραγματοποιούσαν μακρινά ταξίδια. Από αυτά εξασφάλισαν τεράστια κέρδη. Κατά τη διάρκεια του 11ου αι. απέκτησαν τεράστια πολιτική δύναμη.

γ. Η κοινωνία του χωριού και η πάλη κατά των δυνατών

Το **χωρίον** (η κοινότητα) αποτελείται από τις ακόλουθες κοινωνικές ομάδες: α) Από τον ιερέα, ο οποίος έχει ηθικό κύρος. β) Από τους δυνατούς, οι οποίοι έχουν την οικονομική ισχύ. γ) Από τους ελεύθερους μικροϊδιοκτήτες, οι οποίοι συχνά βοηθούνταν από δούλους.

Από τα τέλη του 8ου αι. εμφανίζεται μια νέα αριστοκρατία η οποία αποκτά μεγάλη οικονομική και πολιτική δύναμη. Οι μικροϊδιοκτήτες πιέζονται φορολογικά. Το αποτέλεσμα ήταν να εκχωρήσουν την ελευθερία τους και να γίνουν **πάροικοι**.

Καθώς ίσχυε το αλληλέγγυο, το μερίδιο των φόρων όσων εγκατέλειπαν τη γη βάρυνε τους γείτονές τους. Καθώς αυτοί επιβαρύνονταν περισσότερο, τελικά εγκατέλειπαν και αυτοί τη γη.

Οι Μακεδόνες πολέμησαν την αριστοκρατία της γης, γιατί η αποδυνάμωση των αγροτικών κοινοτήτων σήμαινε και αποδυνάμωση του κορμού του βυζαντινού στρατού.

Με ειδικό νόμο, το **αλληλέγγυον**, καθορίστηκε ότι οι εύποροι γείτονες έπρεπε να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών αγροτών της κοινότητας.

4. Διοίκηση και νομοθεσία

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

γ. Η νομοθεσία

Την εποχή αυτή αντικείμενο επιδίωξης έγινε η επαναφορά του Ρωμαϊκού Δικαίου, με τις ανάλογες βέβαια αλλαγές, που ανταποκρίνονταν στην κοινωνική πραγματικότητα της εποχής.

Η παραπάνω επιδίωξη εγκαινιάζεται με την έκδοση του **Πρόχειρου Νόμου** (870-879), που ήταν ένα πρακτικό εγχειρίδιο με διατάξεις Αστικού και Δημοσίου Δικαίου. Βάση και Πρόχειρου Νόμου ήταν η **Εκλογή** (νομικό έργο των Ισαύρων).

Μεγαλύτερη επιρροή από την Εκλογή είχε δεχτεί η **Επαναγωγή** (μετά το 879), με την οποία ορίζονται οι αρμοδιότητες του Πατριάρχη και του Αυτοκράτορα πάνω στη βάση της αμοιβαίας συνεργασίας.

Η μεγαλύτερη νομική συλλογή της αυτοκρατορίας ήταν τα **Βασιλικά**, τα οποία αντλούν από τις ιουστινιάνειες συλλογές

Ιδιαίτερα σημαντικά νομοθετήματα για το δίκαιο του 10ου αι. ήταν οι **Νεαρές**. Σημαντικές είναι αυτές που καταργούν τα παλιά δικαιώματα των βουλευτηρίων των πόλεων και των συγκλητικών. Με αυτές η εξουσία συγκεντρώνεται στα χέρια του Αυτοκράτορα, ο οποίος ταυτίζεται με το κράτος. Νεαρές εκδόθηκαν και για την αντιμετώπιση προβλημάτων της εποχής.

5. Η διεθνής ακτινοβολία του Βυζαντίου

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η βυζαντινή διπλωματία

Το Βυζάντιο είχε επιδέξια διπλωματία, η οποία περιλάμβανε: α) ανταλλαγές πρέσβων, β) χρήματα ή δώρα σε ξένους ηγεμόνες (**χορηγίες**), γ) σύναψη συμμαχιών μέσω των επιγαμιών καθώς και σύναψη εμπορικών συμφωνιών, δ) τον **εκ-χριστιανισμό** αλλόθρησκων λαών. Τα διακρατικά προβλήματα ρυθμίζονταν μέσω της αποστολής πρέσβων, οι οποίοι ήταν πρόσωπα ιερά.

Η εξωτερική πολιτική χαραζόταν από τον Αυτοκράτορα, ενώ ο **Λογοθέτης** του Δρόμου ήταν υπεύθυνος για τις λεπτομέρειες.

Οι διπλωματικές μέθοδοι δεν έμειναν σταθερές αλλά εξελίχτηκαν με το πέρασμα του χρόνου.

στ. Το Σχίσμα μεταξύ των δύο Εκκλησιών

Το 1054 είναι η χρονολογία του οριστικού Σχίσματος ανάμεσα στη Δυτική και Ανατολική Εκκλησία. Πέρα από δογματικές και θεολογικές διαφορές, κύρια αίτια του Σχίσματος ήταν η προσπάθεια της επιβολής του παπικού πρωτείου. Σημαντικό μερίδιο ευθύνης φέρουν ο πατριάρχης Κηρουλάριος και ο αντιπρόσωπος του Πάπα καρδινάλιος Ουμβέρτος, καθώς ήταν και οι δύο αδιάλλακτοι. Το περίεργο είναι ότι η κοσμοϊστορική σημασία του γεγονότος δεν έγινε άμεσα αντιληπτή.

ξ. Οι σχέσεις με τις ιταλικές ναυτικές πόλεις

Κατά το 10ο αι. αναπτύχθηκαν οι σχέσεις του Βυζαντίου με τις ιταλικές ναυτικές πόλεις, και ειδικά με τη Βενετία.

Ο Βασίλειος Β΄ παραχώρησε στους Βενετούς το δικαίωμα να πληρώσουν λιγότερα χρυσά νομίσματα κατά την είσοδο τους στο τελωνείο της Αβύδου, ως αντάλλαγμα για το γεγονός ότι οι Βενετοί μετέφεραν με τα καράβια τους βυζαντινό στρατό στη Λογγοβορδία. Έτσι, εγκαινιάζεται η πολιτική παραχώρησης προνομίων στις ιταλικές ναυτικές πόλεις, πολιτική που επέφερε τελικά ανυπολόγιστη καταστροφή αργότερα στην οικονομία της αυτοκρατορίας.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Η βασιλεία του Συμεών	893-927
– Ο Συμεών μπροστά στα τείχη της Κων/πολης	913
– Δεύτερη εμφάνιση του Συμεών μπροστά στην Κωνσταντινούπολη	924
– Άλωση της συριακής Έδεσσας	944
– Επίσκεψη της ηγεμονίδας του Κιέβου Όλγας στην Κωνσταντινούπολη	957
– Κατάληψη της Κρήτης από τους Βυζαντινούς	961
– Στέψη του Όθωνα Α΄ ως αυτοκράτορα των Ρωμαίων	962
– Κατάληψη της Κύπρου από τους Βυζαντινούς	965
– Ο Λιουτπράνδος πηγαίνει στην Κων/πολη για διαπραγματεύσεις	968
– Δημιουργείται νέο Βουλγαρικό Κράτος με κέντρο τη βορειοδυτική Μακεδονία	976
– Νίκη των Βυζαντινών έναντι των Βούλγαρων στο Σπερχειό	997
– Νίκη των Βυζαντινών έναντι των Βουλγάρων στο Κλειδί	1014
– Οριστική υποταγή της Βουλγαρίας στους Βυζαντινούς	1018
– Δεύτερο και οριστικό Σχίσμα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας	1054
– Οι Νορμανδοί εξαλείφουν τα τελευταία απομεινάρια των ιταλικών βυζαντινών κτήσεων	1071

7. Οικονομία και κοινωνία στη Δυτική Ευρώπη.

Το σύστημα της φεουδαρχίας

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Χαρακτηριστικά και εξέλιξη

Το φραγκικό κράτος είχε αγροτικό χαρακτήρα. Η ανασφάλεια που επικρατούσε την εποχή των Μεροβιγγείων οδήγησε τους αδύναμους στην αναζήτηση προστασίας από τους ισχυρούς. Οι ανώτεροι ευγενείς έδιναν στους υπηκόους τους, ως αμοιβή, τροφή, κατοικία και ρούχα. Αργότερα, παραχωρούσαν εκτάσεις γης και προστασία, με αντάλλαγμα την προσφορά πίστης και υποτέλειας και άλλων υπηρεσιών. Η γη αυτή ονομαζόταν φέουδο. Η αναγνώριση της υποτέλειας ενός κατώτερου άρχοντα σε έναν ανώτερο γινόταν με τη λεγόμενη **τελετή της περιβολής**. Αν ο υποτελής παραμελούσε τις υποχρεώσεις του, έχανε το φέουδο. Στην κορυφή βρισκόταν ο Βασιλιάς. Οι άμεσοι υποτελείς του (Βαρώνοι, Μαρκήσιοι, Κόμητες) αποτελούσαν την αριστοκρατία. Στη βάση της πυραμίδας βρίσκονταν οι ελεύθεροι γεωργοί οι δουλοπάροικοι, οι οποίοι ήταν δεμένοι με τη γη, πλήρωναν φόρο στο φεουδάρχη και ζητούσαν την άδειά του για να παντρευτούν, και οι δούλοι.

β. Η επικράτηση του συστήματος της φεουδαρχίας

Σταθμό στη διαμόρφωση του συστήματος αποτέλεσαν οι μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου. Η σύνθεση του στρατού αλλάζει: ενώ παλιότερα αποτελούταν από ελεύθερους αγρότες, τώρα αποτελείται από υποτελείς του φεουδάρχη, ο οποίος παρέχει και τον οπλισμό. Ήδη ο Καρλομάγνος είχε παραχωρήσει γαίες στους βασιλικούς αξιωματούχους. Κατά το 10ο και 11ο αι. οι εχθρικές επιδρομές και η αποσύνθεση της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου οδήγησαν στην παγίωση της φεουδαρχίας.

Κεφάλαιο 3

ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΩΣ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΥΣ (1054-1204)

2. Η εσωτερική πολιτική των Κομνηνών (1081-1185)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η διοίκηση και η οικονομία

Στην εποχή του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού παρατηρούμε το γεγονός της εξαφάνισης της αυστηρής ιεραρχικής τάξης και της συγκεντρωτικής γραφειοκρατίας. Το ίδιο συνέβη και στα θέματα.

Τα φορολογικά έξοδα αυξήθηκαν. Μολονότι το νόμισμα ήταν νοθευμένο, το κράτος είχε την απαίτηση από τους φορολογούμενους να πληρώνουν με νόμισμα πλήρους αξίας. Την κατάσταση χειροτέρευσε η συμπεριφορά των εφοριακών, αλλά και εκείνων που είχαν εκμισθώσει από το κράτος το δικαίωμα της είσπραξης των φόρων. Τέλος, η φορολογία επεκτάθηκε σε περισσότερους τομείς και πήρε διάφορες μορφές.

β. Ο στρατός και ο θεσμός της πρόνοιας

Στο στρατό το ποσοστό των μισθοφόρων που συμμετέχουν υποχωρεί, καθώς μετέχουν πολλοί **προνοιάριοι**, οι οποίοι παίρνουν από το κράτος γαίες ή φορολογικές εισπράξεις ως αντάλλαγμα για τις στρατιωτικές υπηρεσίες που παρέχουν. Ο προνοιάριος, ή **στρατιώτης**, είναι έφιππος και συμμετέχει στον πόλεμο με μια ομάδα πολεμιστών ανάλογα με την έκταση που κατέχει. Η κατοχή της γης δεν είναι κληρονομική. Ο θεσμός της πρόνοιας ορισμένες ομοιότητες είχε μόνο με το θεσμό της φεουδαρχίας. Στα χρόνια των Κομνηνών ο στρατός απέκτησε κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνία.

γ. Η προσπάθεια για μεταρρύθμιση

Ο Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός προσπάθησε να συντρίψει τους δυνατούς της υπαίθρου και να προστατεύσει τον αγροτικό πληθυσμό. Πολέμησε την εξαγορά των αξιωματούχων, τη διαφορά και τις καταχρήσεις των κρατικών υπαλλήλων.

Χρησιμοποίησε όμως βία, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα τη λυσσαλέα αντίδραση απέναντι στις μεθόδους του. Η τακτική του αποδυνάμωσε το κράτος και επέσυρε την αυξημένη εχθρότητα της **Αίθρας**.

5. Οικονομικές μεταβολές στη Δυτική Ευρώπη

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Ο πληθυσμός και η γεωργία

Στα μέσα του 11ου αιώνα στη Δυτική Ευρώπη ο πληθυσμός αρχίζει να αυξάνεται, αναπτύσσονται η γεωργία, το εμπόριο, η βιοτεχνία, ιδρύονται νέες πόλεις.

Στον αγροτικό τομέα παρατηρούμε αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων, ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της παραγωγής και τεχνολογικές καινοτομίες. Εφαρμόζεται, ακόμη, η τριζωνική καλλιέργεια: στην πρώτη ζώνη καλλιεργείται σιτάρι και βρώμη το φθινόπωρο, στη δεύτερη κριθάρι, όσπρια και λαχανικά την άνοιξη, ενώ στην τρίτη δεν καλλιεργείται τίποτα (αγροανάπαυση).

β. Οι πόλεις

Οι πόλεις γνωρίζουν νέα ακμή. Η ύπαιθρος δε μένει ανεπηρέαστη από την επανάσταση των πόλεων. Η τεχνολογία προοδεύει, ο νερόμυλος (11ος αιώνας) και ο ανεμόμυλος (τέλη του 12ου αιώνα) γίνονται κύρια πηγή ενέργειας. Οι πόλεις γίνονται οι κινητήριες δυνάμεις της παραγωγικής διαδικασίας.

γ. Το εμπόριο

Το πλεόνασμα της τροφής διατίθεται στις πόλεις. Επομένως, αναπτύσσεται και το εμπόριο. Υπάρχουν οδικοί άξονες οι οποίοι συνδέουν μεγάλο μέρος της Δυτικής Ευρώπης, ενώ άλλοι δρόμοι φτάνουν ως την ανατολική Μεσόγειο. Την περίοδο αυτή ακμαίζουν οι ιταλικές ναυτικές πόλεις, η Βρυγίη και η Βρέμη στο βορρά.

Στην ξηρά χρησιμοποιούνται ως μεταφορικά μέσα οι τετράτροχες άμαξες ή καραβάνια μουλαριών, ενώ στη θάλασσα χρησιμοποιούνται οι γαλέρες ή οι κόγκες (είδος πλοίων του βορρά).

Αρχίζει να ανθεί το εμπόριο ειδών πολυτελείας (γούνες, αρώματα κτλ.) αλλά και των καταναλωτικών αγαθών.

Από τον 12ο αιώνα διαδίδεται ο θεσμός των εμποροπανηγύρεων, όπου, εκτός από πωλήσεις καταναλωτικών αγαθών, εκτελούνται και χρηματοπιστωτικές εργασίες. Κυρίως στη Βενετία και στη Γένοβα δημιουργούνται εταιρείες που επενδύουν στο θαλάσσιο εμπόριο.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Εμφάνιση του εμπορίου στη Δ. Ευρώπη	μέσα του 11ου αιώνα
– Αναβίωση των πόλεων	μέσα 11ου αιώνα
– Διάδοση του νερόμυλου ως πηγή ενέργειας	11ος αιώνας
– Αρχίζει να διαδίδεται ο θεσμός των εμποροπανηγύρεων	τέλη 12ου αιώνα
– Καθιερώνεται η πυξίδα και το προυμναίο πηδάλιο	1200

7. Οι Σταυροφορίες

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Οι αιτίες

Η ιδέα των Σταυροφοριών γεννήθηκε από την αναβίωση των προσκυνημάτων στους Αγίους Τόπους, σε συνδυασμό με τις φημολογούμενες ωμότητες των Αράβων και των Τούρκων σε βάρος των προσκυνητών. Ωστόσο, φαίνεται πως οι ίδιοι οι Πάπες προέτρεπαν τους χριστιανούς να εκδιώξουν από τους Αγίους Τόπους τους μωαμεθανούς (ιερός πόλεμος), όπως είχαν κάνει και στην Ισπανία.

Η ιδέα για σταυροφορίες ευνοούσε τους Πάπες, καθώς ενίσχυσε τη θέση τους στη διαμάχη τους με τους ηγεμόνες. Επιπλέον, ο Πάπας επιδίωκε την υποστήριξη του Βυζαντινού Αυτοκράτορα. Ο Αλέξιος Α΄, πάλι, ήταν δύσπιστος απέναντι στους Σταυροφόρους.

Η Πρώτη Σταυροφορία κηρύχτηκε από τον Πάπα στη Σύνοδο του Κλερμόν. (1095).

δ. Η Τέταρτη Σταυροφορία

Στα τέλη του 12ου αιώνα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία βρισκόταν σε κίνδυνο. Είχε απειληθεί απ' τους Νορμανδούς, δεν είχε καλές σχέσεις με τους Βενετούς, ο Γερμανός αυτοκράτορας Ερρίκος Στ΄ ήθελε να επεκταθεί στην ανατολή.

Ψυχή της σταυροφορίας αυτής ήταν ο πάπας Ιννοκέντιος Γ΄. Οι Βενετοί συμφώνησαν να μεταφέρουν το στρατό στην Αίγυπτο ή στη Συρία έναντι αδρότατης αμοιβής.

Η συγκέντρωση των σταυροφόρων στη Βενετία είχε πολλά προβλήματα.

Τον Ιανουάριο του 1203 δέχτηκαν να αποκαταστήσουν τον Ισαάκιο Β΄ Άγγελο στο βυζαντινό θρόνο έναντι μεγάλης αμοιβής.

ε. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους

Πραγματικά, οι σταυροφόροι έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη το 1203 και επέβαλαν Αυτοκράτορα τον Ισαάκιο. Έμειναν όμως να διαχειμάρουν. Οι Λατίνοι φέρθηκαν άσχημα στον ντόπιο πληθυσμό. Στην αναταραχή που προκλήθηκε ο διάδοχος του Ισαακίου Αλέξιος Δ΄ Άγγελος ανατράπηκε.

Τέλος Μαρτίου 1204 οι σταυροφόροι υπέγραψαν από κοινού τη **συμφωνία διανομής της Ρωμανίας**. Η Πόλη έπεσε στις 13/4/1204. Οι σταυροφόροι επιδόθηκαν σε σφαγές και λεηλασίες. Πολλά έργα τέχνης έφυγαν στη Δύση.

Κεφάλαιο 4

Η ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ
Η ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΑ ΕΠΟΧΗ
(1204-1453). Ο ΥΣΤΕΡΟΣ
ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

2. Τα ελληνικά κράτη: Τραπεζούς, Ήπειρος, Νίκαια

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας

Μόλις έπεσε η Κωνσταντινούπολη στα χέρια των Λατίνων (1204), ο Αλέξιος και Δαβίδ Κομνηνός κατέλαβαν τα εδάφη της Τραπεζούντας με τη βοήθεια της Γεωργιανής βασίλισσας Θαμάρ. Αργότερα, κατέκτησαν τη Σινώπη, την Παφλαγονία και την Ηράκλεια του Πόντου. Η προέλαση των Μεγαλοκομνηνών ανακόπηκε, ενώ η κατάκτηση της δυτικής Μ. Ασίας από τους Σελτζούκους κράτησε την αυτοκρατορία σε απομόνωση για 250 χρόνια.

β. Το κράτος της Ηπείρου

Το κράτος της Ηπείρου οργανώθηκε από το Μιχαήλ Κομνηνό Δούκα. Το 1215 τον διαδέχτηκε ο αδερφός του Θεόδωρος, ο οποίος κατέστησε το κράτος ισχυρό, αφού κατέλυσε το 1224 το Λατινικό Βασίλειο της Θεσσαλονίκης. Το 1227 ίσως στέφθηκε **αυτοκράτωρ Ρωμαίων**. Βάδισε εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Το Μάρτιο του 1230 έκανε το λάθος να στραφεί εναντίον του Βούλγαρου ηγεμόνα Ασάν Β΄. Στη μάχη που ακολούθησε ηττήθηκε και αιχμαλωτίστηκε. Ο Ασάν είχε ιδρύσει μια αυτοκρατορία που έφτανε ως το Δυρράχιο.

γ. Η Αυτοκρατορία της Νίκαιας και η ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Ήταν το σπουδαιότερο ελληνικό κράτος και είχε ως πρωτεύουσα τη Νίκαια (δυτική Μ. Ασία). Αρχικά, το κράτος αυτό πέρασε δύσκολες ώρες, επειδή ήταν περικυκλωμένο από πολλούς εχθρούς. Η σωτηρία ήρθε όμως από τη Θράκη, όπου οι Βούλγαροι (1205) συνέτριψαν τους Λατίνους. Ο Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρης στέφθηκε **αυτοκράτωρ και βασιλεύς Ρωμαίων** το 1208. Ο διάδοχός του Ιωάννης Βατάτζης (1222-1254) μετέτρεψε το κράτος σε σημαντική δύναμη.

Στον εσωτερικό τομέα ο Βατάτζης: **α)** πάταξε τη διαφθορά της διοίκησης και ίδρυσε πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα. **β)** Δημιούργησε στρατιωτικά κτήματα ως μέσο άμυνας των ανατολικών συνόρων. **γ)** Παραχώρησε προνοιακά κτήματα στη μέση αριστοκρατία. **δ)** Προσπάθησε να ανορθώσει την αγροτική οικονομία: Οργάνωσε πρότυπες καλλιέργειες, ~~απορρό~~ εισαγωγή ειδών πολυτελείας από την Ιταλία. **ε)** Φρόντισε ώστε η οικονομία να είναι ισχυρή.

Μετά το θάνατο του Βατάτζη, κανένας σοβαρός εχθρός δεν απειλούσε την αυτοκρατορία. Έπρεπε μόνο να ανακτηθεί η Κωνσταντινούπολη.

Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος συνήψε με τους Γενουάτες τη Συνθήκη του Νυμφαίου (1261). Οι Γενουάτες έπρεπε να παράσχουν στρατιωτική βοήθεια εναντίον των Βενετών, ενώ ο Μιχαήλ Παλαιολόγος τους πρόσφερε φορολογική απαλλαγή, λιμάνια και εμπορικές περιοχές.

Στις 25/7/1261 η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια του Μιχαήλ Παλαιολόγου, ο οποίος στέφθηκε αυτοκράτορας το Σεπτέμβριο του 1261.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Ιδρύεται η Αυτοκρατορία Τραπεζούντας	1204
– Ο Θεόδωρος Λάσκαρης στέφεται αυτοκράτωρ και βασιλεύς Ρωμαίων	1208
– Στο θρόνο του Κράτους της Ηπείρου ανεβαίνει ο Θεόδωρος Κομνηνός	1215
– Ο Ιωάννης Βατάτζης στο θρόνο της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας	1222-1254
– Η κατάλυση του Λατινικού βασιλείου της Θεσσαλονίκης από το Θεόδωρο Κομνηνό	1224
– Ο Θεόδωρος Κομνηνός στέφεται αυτοκράτωρ των Ρωμαίων	1227
– Η μάχη της Κλοκόνιτσας (Έβρος)	1230
– Η Συνθήκη του Νυμφαίου	1261
– Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος στέφεται Αυτοκράτορας στην Αγ. Σοφία	Σεπτέμβριος 1261

4. Προσπάθειες ανόρθωσης της Αυτοκρατορίας και εμφύλιος πόλεμος

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Ο εμφύλιος πόλεμος και τα αστικά κινήματα

Ξέσπασε νέος εμφύλιος μεταξύ Ιωάννη Ε΄ και Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνού, στον οποίο επενέβησαν ξένες δυνάμεις, ενώ δεν έλειπαν οι θρησκευτικές αντιθέσεις.

Την ίδια εποχή η εξαθλίωση των μαζών τροφοδότησε λαϊκές εξεγέρσεις εναντίον των αριστοκρατών, ιδιαίτερα στις πόλεις.

Η αρχή των εξεγέρσεων αυτών εκδηλώθηκε στην Αδριανούπολη. Οι αριστοκράτες οπαδοί του Ιωάννη Καντακουζηνού εξοντώθηκαν.

Ωστόσο, μεγαλύτερες διαστάσεις έλαβαν οι εξεγέρσεις στη Θεσσαλονίκη, όπου υπήρχαν μεγάλες κοινωνικές αντιθέσεις. Ηγέτες της εξέγερσης ήταν οι **Ζηλωτές**, οι οποίοι κατέλαβαν την εξουσία για επτά χρόνια (1342). Οι αριστοκράτες έχασαν τις περιουσίες τους. Ο αρχηγός των Ζηλωτών δολοφονήθηκε.

Τελικά ο Ιωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός επικράτησε (1347). Η πόλη παραδόθηκε στον Καντακουζηνό (1350).

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος	1328-1341
– Ιωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός	1341-1355
– Επανάσταση των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη	1342-1349
– Ήττα του Ιωάννη Ε΄ από τον Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνό	1347

6. Οι Οθωμανοί και η ραγδαία προέλασή τους

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η κατάκτηση της Μ. Ασίας

Η ομάδα των Τούρκων που αργότερα ονομάστηκαν **Οθωμανοί** εγκαταστάθηκαν με αρχηγό τον Ερτογρούλ κοντά στην Προύσα (1281). Καθώς ήταν το μοναδικό κρατίδιο που είχε απέναντί του βυζαντινά εδάφη, δέχτηκε πολλούς μισθοφόρους και καλλιεργητές που αναζητούσαν γη. Επομένως, υπήρχε στο κρατίδιο αυτό έντονη διαθεση για κατακτήσεις.

Ιδρυτής του Οθωμανικού κράτους ήταν το **Οσμάν**, ή **Οθμάν** (1289-1326). Αυτός βασίστηκε για τις κατακτήσεις στο θεσμό των **γαζήδων** (των φανατικών πολεμιστών της πίστης). Το 1301 έγινε η πρώτη μάχη με τους Βυζαντινούς κοντά στην Προύσα, η οποία έπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1326.

β. Η οργάνωση του κράτους των Οθωμανών

Στα χέρια των Τούρκων έπεσαν η Νίκαια (1331) και η Νικομήδεια (1337). Οι Σουλτάνοι των Τούρκων έπρεπε να διατηρήσουν το επιθετικό πνεύμα των υπηκόων, ενώ ταυτόχρονα έπρεπε να φροντίσουν για την οργάνωση των εδαφών.

Οι χριστιανικοί αγροτικοί πληθυσμοί ενσωματώθηκαν σχετικά εύκολα στην οθωμανική κοινωνική οργάνωση, εξαιτίας της σχετικής θρησκευτικής ανεκτικότητας των Οθωμανών.

Πάντως, έγιναν και στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις: α) Δημιουργήθηκε ένα σώμα ιππέων-τιμαριούχων, οι οποίοι έπαιρναν γη από το Σουλτάνο ως αντάλλαγμα για το επιθετικό πνεύμα που διέθεταν. β) Δημιουργήθηκε το σώμα των **γενιτσάρων**, το οποίο αποτελούνταν κυρίως από νεαρούς χριστιανούς στρατολογημένους με τη βία.

γ. Η οθωμανική προέλαση στα Βαλκάνια. Το Βυζάντιο υποτελές

Το Βυζάντιο ήταν σε άσχημη κατάσταση, καθώς η Θράκη είχε λεηλατηθεί, το τελωνείο της Κωνσταντινούπολης απέδιδε μόλις 300.000 υπέρπυρα το χρόνο, το κρατικό ταμείο ήταν άδειο, το διοικητικό σύστημα είχε διαλυθεί, η οικονομία είχε γενικά καταρρεύσει.

Οι Τούρκοι προέλαυναν διαρκώς: το 1354 καταλήφθηκε το φρούριο της Καλλίπολης, στα χρόνια του Μουράτ Α' (1361-1389) καταλήφθηκαν το Διδυμόρειχο (1361) και η Αδριανούπολη, η οποία έγινε πρωτεύουσα του οθωμανικού κράτους (1365).

Η αποφασιστική μάχη μεταξύ Σλάβων και Τούρκων δόθηκε στο Κοσσυφοπέδιο (1389). Οι Τούρκοι νίκησαν το Σέρβο ηγεμόνα Λάζαρο, έστω κι αν ο Μουράτ δολοφονήθηκε.

Η δύναμη των Τούρκων αυξήθηκε πολύ. Το 1390 επέβαλαν αυτοκράτορα τον Ιωάννη Ζ'.

Ο γιος του Ιωάννη Ζ' Μανουήλ, που ήταν αιχμάλωτος στην αυλή του Σουλτάνου, δραπέτευσε και ανέλαβε το θρόνο (1391). Ο Βαγιαζήτ απέκλεισε για πρώτη φορά την Κωνσταντινούπολη (1393-1394).

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Οι Οθωμανοί εγκαθίστανται κοντά στην Προύσα	1281
– Ο Οσμάν ιδρυτής του Οθωμανικού κράτους	1289-1326
– Οι Οθωμανοί νικούν για πρώτη φορά τους Βυζαντινούς	1301
– Η Προύσα στα χέρια των Οθωμανών	1326
– Σουλτάνος ο Ορχάν	1326-1362
– Οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν τη Νίκαια και τη Νικομήδεια	1331, 1337
– Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την Καλλίπολη	1354
– Σουλτάνος ο Μουράτ Α΄	1361-1389
– Καταλαμβάνεται το Διδυμότειχο	1361
– Η Αδριανούπολη γίνεται πρωτεύουσα των Τούρκων	1365
– Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου	1389
– Αυτοκράτορας ο Μανουήλ	1391
– Η πρώτη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από το Βαγιαζήτ	1393-1394

1. Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλης

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Αναζήτηση βοήθειας στη Δύση

Ο Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος (1391-1425) ταξίδεψε στη Δύση, φτάνοντας ως το Λονδίνο, αναζητώντας βοήθεια εναντίον των Τούρκων. Στο Παρίσι έμαθε για την ήττα των Τούρκων από τον Ταμερλάνο στη μάχη της Άγκυρας (1402). Τα οφέλη αυτής της περιοδείας ήταν μηδαμινά.

Ο Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος (1425-1448) έκανε μια τελευταία προσπάθεια να θωρακίσει την αυτοκρατορία: στη Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439) δέχτηκε την πλήρη υποταγή της Ορθοδοξίας στην Καθολική Εκκλησία. Η σύνοδος αυτή έφερε βαθύ διχασμό στους Βυζαντινούς, ενώ η Δύση δεν έστειλε την αναμενόμενη βοήθεια.

Το 1421 στο θρόνο ανέβηκε ο Μουράτ Β΄. Η περίοδος ανάπαυλας τελείωσε. Το 1422 επιτέθηκε στην Κωνσταντινούπολη χωρίς επιτυχία. Το 1425 στον αυτοκρατορικό θρόνο ανέβηκε ο Ιωάννης Η΄. Σε μια τελευταία απελπισμένη προσπάθεια να εξασφαλίσει βοήθεια από τη Δύση δέχτηκε την ένωση –στην ουσία υποταγή– μεταξύ Ορθοδοξίας και Καθολικισμού. Η θρησκευτική διχόνοια αναζωογονήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Πόλοι αντίστασης στα Βαλκάνια ήταν ο βοεβόδας της Τρανσυλβανίας Ιωάννης Ουνιάδης και ο Αλβανός Σκεντέρμπεης. Μια Δυτική σταυροφορία αποκρούστηκε στη μάχη της Βάρνας (1444).

β. Η Άλωση

Το 1453 οι Τούρκοι, με σουλτάνο το Μωάμεθ Ε΄, πολιορκήσαν πάλι την Κωνσταντινούπολη. Είχαν ήδη αποκόψει το Βόσπορο με φρούριο, το Ρούμελη-Χισάκ, ενώ είχαν εμποδίσει κάθε βοήθεια από την Πελοπόννησο. Η Δύση έστειλε πολύ μικρή βοήθεια.

Στις 29/5/1453, ύστερα από γενική επίθεση των Τούρκων, η Κωνσταντινούπολη έπεσε. Το 1461 η τελευταία ελληνοκρατούμενη περιοχή, η Τραπεζούντα, έπεσε σε τούρκικα χέρια.

γ. Το Βυζάντιο μετά την Άλωση

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης σημαντικό ρόλο στους υπόδουλους χριστιανούς έπαιξε η πνευματική παράδοση του Βυζαντίου. Ειδικά η Ορθοδοξία προφύλαξε τους λαούς των Βαλκανίων από τον εξισλαμισμό, ώστε να αναγεννηθούν το 19ο αιώνα.

Η ανιψιά του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου παντρεύτηκε Ρώσο ηγεμόνα, τον Ιβάν το Γ΄. Το βυζαντινό τελετουργικό και ο δικέφαλος αετός εισήχθησαν στη Μόσχα, την **Τρίτη Ρώμη**, όπως ονομάστηκε.

Επιπλέον, οι Βυζαντινοί λόγοι κατέφυγαν στη Δύση. Εκεί βρήκαν πρόσφορο έδαφος και μετέδωσαν τα φώτα της κλασικής αρχαιότητας, συμβάλλοντας πολύ στην Αναγέννηση του Δυτικού κόσμου.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος	1391-1425
– Η μάχη της Άγκυρας	1402
– Οι Τούρκοι εισβάλλουν στην Πελοπόννησο	1423
– Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος	1425-1448
– Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας	1438-1439
– Η μάχη της Βάρνας	1444
– Κωνσταντίος ΙΑ΄ Παλαιολόγος	1449-1453
– Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους	29/5/1453
– Η Τραπεζούντα πέφτει σε τούρκικα χέρια	1461

8. Η Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του Ύστερου Μεσαίωνα

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

γ. Η κρίση της φεουδαρχίας

Το τελευταίο τέταρτο του 13ου αιώνα εκδηλώνεται κρίση της φεουδαρχίας. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις δεν επαρκούν για τη διατροφή τόσο πληθυσμού. Η επέκταση των καλλιεργειών, που γίνεται για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, βαίνει σε βάρος των βοσκότοπων και της κτηνοτροφικής παραγωγής. Παράλληλα, τα προϊόντα του διεθνούς εμπορίου (αμπέλι, λινάρι) προκαλούν μείωση της καλλιέργειας δημητριακών.

Το 1347 εισέβαλε από την Ασία η πανούκλα, που, μαζί με την πείνα, εξολόθρεψε τα δύο πέμπτα του πληθυσμού.

Την παραπάνω καταστροφή συμπλήρωσε ο Εκατονταετής Πόλεμος (1339-1453) μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας.

Η ύπαιθρος ερημώθηκε, το εμπόριο και η υφαντουργία βρίσκονται σε κρίση, οι φτωχοί γίνονταν φτωχότεροι, καθώς επιβάλλονταν νέοι φόροι.

Στη Φλωρεντία ξεσπούν λαϊκές εξεγέρσεις εναντίον των πλουσίων.

Μολονότι οι εξεγέρσεις αυτές καταπνίγηκαν, οι ανώτερες τάξεις υποχρεώθηκαν να παραχωρήσουν δικαιώματα στις κατώτερες: οι συντεχνίες συμμετείχαν στα δημοτικά συμβούλια των πόλεων, ενώ αυξάνονται οι μισθοί των εργαζόμενων στις βιοτεχνίες.

Κεφάλαιο 6

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ ΩΣ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1453-1648)

2. Αναγέννηση και Ανθρωπισμός

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Η περίοδος της Αναγέννησης σηματοδοτεί μια γενικότερη πνευματική κίνηση η οποία στηρίζεται στην αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας. Ο άνθρωπος της Αναγέννησης απελευθερώνεται σιγά σιγά από τη θρησκευτική-εκκλησιαστική, πνευματική μονοκρατορία και στρέφεται στις τέχνες και στη μελέτη των νόμων της φύσης.

α. Οι νέοι δρόμοι δημιουργίας

Η πολιτική άνθιση ξεκίνησε από τις ακμαίες οικονομικά πόλεις της Ιταλίας. Εκεί, η οικονομική ευεξία προκάλεσε έντονη καλλιτεχνική και πνευματική δραστηριότητα, η οποία υποστηριζόταν από εκπροσώπους της αστικής τάξης.

Η αρχιτεκτονική ξεφεύγει από τη μεσαιωνική ακαμψία και θρησκευτικότητα και ασχολείται με την ομορφιά της ζωής και το ανθρώπινο σώμα.

Τα πανεπιστήμια δεν ασχολούνται μόνο με φιλοσοφικές αναζητήσεις αλλά και με οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα.

Οι άνθρωποι της εποχής βλέπουν την ανθρώπινη ύπαρξη κάτω από ένα διαφορετικό πρίσμα.

β. Το κίνημα του Ανθρωπισμού

• Η ρήξη με το Μεσαίωνα

Κεντρικό θέμα αναζήτησης του αναγεννησιακού ανθρώπου ήταν η αναζήτηση της θέσης του ανθρώπου μέσα στον κόσμο, μακριά από το θεοκεντρισμό και τη θρησκοληψία του Μεσαίωνα.

Γι' αυτό ο άνθρωπος της Αναγέννησης στράφηκε στα ιδανικά της ελληνιστομαϊκής αρχαιότητας. Άρχισε να μελετάει τα αρχαία συγγράμματα, να τα μεταφράζει και να τα σχολιάζει. Η κίνηση αυτή ονομάζεται **Ανθρωπισμός**.

Τα αρχαία κείμενα είχαν μελετηθεί και παλαιότερα και στη Δύση (12ος αι.) και στο Βυζάντιο (10ος-15ος αι.). Ωστόσο, τώρα επιχειρείται όχι μια θεωρητική προσέγγιση αλλά η αξιοποίηση των διδαγμάτων της αρχαίας σκέψης και πνεύματος στη θεμελίωση ενός νέου κόσμου.

Πρόδρομοι του Ανθρωπισμού θεωρούνται ο **Δάντης**, ο **Πετράρχης** και ο **Βοκκάκιος**.

• Ο καθολικός άνθρωπος

Οι ανθρωπιστές θεωρούν ότι κέντρο του κόσμου είναι ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος πρέπει να πάρει ο ίδιος την τύχη του στα χέρια του. Ιδανικό των **ανθρωπιστών** είναι ο **καθολικός άνθρωπος** (homo universalis), ο οποίος ερευνάει πολλούς τομείς καθώς επιδιώκει τη γνώση.

• Η συμβολή των Ελλήνων λογίων στην ανθρωπιστική κίνηση

Η συμβολή των Ελλήνων λογίων στην ανθρωπιστική κίνηση ήταν καθοριστική.

Στα τέλη του 14ου αι. ο **Μανουήλ Χρυσολωράς** είχε μεταβεί στη Βενετία για να ζητήσει βοήθεια εναντίον των Τούρκων. Αργότερα επέστρεψε στην Ιταλία, όπου δίδαξε ελληνικά στη Βενετία και στο Μιλάνο.

Κατά τη **Σύνοδο της Φλωρεντίας** (1439), ήρθαν στην Ιταλία ο **Γεώργιος Σχολάριος**, ο **Μάρκος Ευγενικός**, ο **Βησσαρίωνας** και ο **Γεώργιος Γεμιστός**, ή **Πλήθων**.

Οι Έλληνες λόγιοι συνέβαλαν στην ενίσχυση των ανθρωπιστικών σπουδών. Οι άρχοντες της εποχής και οι βιβλιοθήκες χρηματοδότησαν την έκδοση αρχαίων ελληνικών συγγραμμάτων.

• Μια νέα αντίληψη για την αγωγή και για την επιστήμη

Ο άνθρωπος της Αναγέννησης έδινε μεγάλη σημασία στη δύναμη της εκπαίδευσης ως μέσο για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Δάντης	1265-1321
– Πετράρχης	1304-1374
– Βοκκάκιος	1313-1375
– Σύνοδος της Φλωρεντίας	1439
– Εφεύρεση της τυπογραφίας	1450

3. Οι Ανακαλύψεις

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Οι πρόοδοι στη ναυσιπλοΐα

Την ίδια εποχή εξελίσσεται η ναυτική τεχνολογία, και ειδικότερα τα μέσα προσανατολισμού (η **πυξίδα**, ο **αστρολάβος** και ο **πορτολάνος**) και πλεύσης (ναυπηγήθηκαν πιο σταθερά πλοία, οι **καραβέλες**).

γ. Οι Ευρωπαίοι ανακαλύπτουν τον κόσμο

• Προς τις Ινδίες

Οι Πορτογάλοι προσπάθησαν να ανακαλύψουν το θαλάσσιο δρόμο προς τις Ινδίες παραπλέοντας την Αφρική. Χρηματοδότης ήταν ο πρίγκιπας Ερρίκος ο Θαλασσοπόρος (1394-1460).

Ο **Βαρθολομαίος Ντιάζ** (1450-1500) έφτασε ως το ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας το 1487. Το 1498 ο **Βάσκο Ντα Γκάμα** έφτασε στις Ινδίες.

Το 1500 ο **Αλβαρέζ Καμπράλ** (περ. 1460-1526) έφτασε κατά λάθος ως τη Βραζιλία.

Οι Πορτογάλοι ιδρύουν εμπορικούς σταθμούς κατά μήκος των ακτών του Ινδικού ωκεανού, θέτοντας έτσι τα θεμέλια της αυτοκρατορίας τους.

• Προς την Αμερική, μια νέα ήπειρο

Ο **Χριστόφορος Κολόμβος** (1451-1506) ταξίδεψε δυτικά. Πίστεψε ότι έφτασε στις Ινδίες. Ωστόσο, είχε ανακαλύψει μια νέα ήπειρο.

Ο Φλωρεντίνος **Αμέριχο Βεσπούτσι** (1454-1512) κατάλαβε ότι οι ακτές αυτές ανήκουν σε μια νέα ήπειρο.

• Ο πρώτος περίπλους της Γης

Οι Ισπανοί πάντως δε σταμάτησαν να αναζητούν ένα νέο δρόμο προς τις Ινδίες. Μέσα σε αυτή την προσπάθεια εντάσσεται η προσπάθεια του **Μαγγελάνου** (1480-1521) να φτάσει στην Ασία ταξιδεύοντας δυτικά. Το ταξίδι αυτό (1519-1522) ήταν επιτυχημένο και με αυτό αποδείχτηκε η σφαιρικότητα της Γης.

ε. Η Ευρώπη μετά τις Ανακαλύψεις

• Οικονομικές μεταβολές

α) Το κέντρο των οικονομικών δραστηριοτήτων μεταφέρεται από το μεσογειακό νότο (Γένοβα, Βενετία) στο βορρά (Αμβέρσα) και στον Ατλαντικό (Λισσαβόνα).

β) Οι εμπορικές ανταλλαγές διευρύνονται σημαντικά και η Δυτική και Βόρεια Ευρώπη γίνονται το κέντρο του κόσμου.

γ) Η μεγάλη ποσότητα χρυσού και ασημιού οδήγησε στον εκχρηματισμό των συναλλαγών και στην οριστική κυριαρχία της νομισματικής οικονομίας.

δ) Πολλοί άνθρωποι πλουτίζουν. Τα χρήματα αυτά επενδύονται σε εμπορικές, τραπεζικές κ.ά. επιχειρήσεις. Έτσι, τίθενται οι βάσεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος στην Ευρώπη.

ε) Η βιοτεχνία ακμάζει, καθώς εξελίσσεται η τεχνολογία και παραγωνίζονται σιγά σιγά οι μεσαιωνικοί οικονομικοί θεσμοί.

στ) Η γεωργική παραγωγή εμπλουτίζεται με την εισαγωγή νέων προϊόντων (π.χ. ο καπνός, το κακάο).

ζ) Εξαιτίας της μεγάλης ποσότητας πολύτιμων μετάλλων που φτάνει στην Ευρώπη, η τιμή των μετάλλων αυτών πέφτει, ενώ οι τιμές των αγαθών αυξάνουν.

• Κοινωνικός μετασχηματισμός και ανανέωση της σκέψης

Η κοινωνία αρχίζει να διαφοροποιείται σημαντικά. Στη διαφοροποίηση αυτή καθοριστικό ρόλο παίζει η **αστική τάξη**, αφού η τάξη αυτή ασχολείται με τις νέες οικονομικές δραστηριότητες.

Οι αγρότες επωφελήθηκαν από αυτές τις οικονομικές μεταβολές, οι ευγενείς και οι εργάτες έπαθαν μεγάλη καταστροφή. Η εποχή αυτή είναι γενικά μεταβατική.

Οι Ανακαλύψεις επέδρασαν στον τρόπο σκέψης των Ευρωπαίων.

Αναπτύχθηκαν πολλοί επιστημονικοί κλάδοι, εξαιτίας της ανάγκης αντιμετώπισης των πρακτικών προβλημάτων και της αγάπης του ανθρώπου για τη γνώση.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Μάρκο Πόλο	1254-1324
– Το ταξίδι του Μάρκο Πόλο στην Ασία	1271-1291
– Ερρίκος ο Θαλασσοπόρος	1394-1460
– Βαρθολομαίος Ντιάζ	1450-1500
– Χριστόφορος Κολόμβος	1451-1506
– Αμέρικο Βεσπούτσι	1454-1512
– Αλβαρέζ Καμπράλ	1460-1526
– Βάσκο Ντα Γκάμα	1469-1524
– Φερδινάνδος Μαγγελάνος	1480-1521
– Ο Ντιάζ φτάνει στο ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας	1487
– Ο Κολόμβος ανακαλύπτει την Αμερική	1492
– Η συνθήκη της Τορντεζίλας	1494
– Ο Βάσκο Ντα Γκάμα φτάνει στις Ινδίες	1498
– Ο Α. Καμπράλ ανακαλύπτει τη Βραζιλία	1500
– Ο γύρος της Γης από το Μαγγελάνο	1519-1521

4. Θρησκευτική μεταρρύθμιση (1517-1555)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σε κρίση

Ενώ ο Μεσαίωνας τελειώνει, πολλοί είναι αυτοί που διαμαρτύρονται για την πνευματική και διοικητική ανεπάρκεια της Καθολικής Εκκλησίας:

α. Κυριαρχούσε η συνήθεια εξαγοράς των αξιωμάτων της εκκλησίας.

β. Οι Πάπες επέβαλλαν στους πιστούς βαριές εισφορές.

γ. Ο κατώτερος κλήρος μαστίζονταν από αμάθεια και ηθική παρακμή.

δ. Τη στιγμή που η αντίληψη των ανθρώπων διευρύνεται σημαντικά, η Εκκλησία εξακολούθει να επισείει τη διαρκή απειλή του κακού (δείχνοντας έτσι μονο-νιθικότητα) και να προβάλλει διάφορους τρόπους άφεσης των αμαρτιών (π.χ. τα **συγχωροχάρτια**).

Οι ανθρωπιστές αντέδρασαν σε αυτή την κατάσταση. Ήθελαν να στρέψουν όλους τους ανθρώπους στη σωστή μελέτη της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης.

Έτσι, η Βίβλος μεταφράζεται στη λαϊκή γλώσσα κατά το 16ο αι. Η τυπογραφία βοηθάει σημαντικά στη διάδοση των ιερών κειμένων. Η κρίση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας έλαβε, εκτός από θρησκευτικό, και κοινωνικοπολιτικό χαρακτήρα.

β. Η Μεταρρύθμιση του Λούθηρου

Στις γερμανικές χώρες η σήψη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας είχε πιο άμεσο αντίκτυπο, γιατί υπήρχε πιο έντονη η αντιπαράθεση μεταξύ κοσμικής εξουσίας και εκκλησιαστικής.

Αφορμή στάθηκε η πώληση συγχωροχαρτιών από το μοναχό **Τέντσελ** στη Γερμανία, ώστε να ολοκληρωθεί το χτίσιμο του Αγ. Παύλου της Ρώμης. Το γεγονός αυτό, η εκμετάλλευση δηλ. της αμάθειας του λαού για ιδιοτελείς σκοπούς, εξόργισε το Γερμανό μοναχό και θεολόγο **Μαρτίνο Λούθηρο**.

Ο Λούθηρος τοιχοκόλλησε τον Οκτώβριο του 1517 **95 θέσεις** διαμαρτυρίας εναντίον των συγχωροχαρτιών και άλλων δογματικών ζητημάτων.

Ο πάπας Λέοντας Ι΄ αφόρισε το Λούθηρο. Η **βούλλα** του αφορισμού κατέληξε στη φωτιά από τον ίδιο το Λούθηρο (1520).

Ο Αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κάλεσε το Λούθηρο να απολογηθεί ενώπιον της **Δίαιτας** της Βορμς, εκείνος όμως αρνήθηκε να ανατρέψει τις απόψεις του. Όταν η Δίαιτα τον καταδίκασε, ο Λούθηρος κρύφτηκε στον πύργο του εκλέκτορα της Σαξονίας.

Το κήρυγμα του Λούθηρου βρήκε αμέσως ανταπόκριση στη Γερμανία, όπου οι αγρότες κατέλαβαν τα εκκλησιαστικά κτήματα.

Καθώς ο Αυτοκράτορας ήταν απασχολημένος με τους ιταλικούς πολέμους, η Μεταρρύθμιση βρήκε το χρόνο να απλωθεί περισσότερο. Μια νέα καταδίκη του Λουθηρανισμού (1529) έκανε τους λουθηρανούς ηγεμόνες να διαμαρτυρηθούν. Γι' αυτό ονομάστηκαν **προτεστάντες**, ή **διαμαρτυρόμενοι**. Το 1530 οι ηγεμόνες αυτοί υπέβαλαν στη Δίαιτα ένα υπόμνημα με τις αρχές του Λουθηρανισμού, την **Ομολογία της Αυγούστας**.

Τελικά πάντως ξέσπασε στη χώρα εμφύλια διαμάχη, η οποία τερατίστηκε με την **Ειρήνη της Αυγούστας** (1555). Κάθε ³¹χρατίδιο θα επέλεγε μόνο του το δόγμα που θα ακολουθούσε.

ε. Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης

α) Διασπάστηκε η θρησκευτική ενότητα της Δ. Ευρώπης. Ο Λουθηρανισμός χαρακτηριζόταν από διασπαστικές τάσεις, καθώς προωθούσε τον τοπικισμό, ενώ ο Καλβινισμός και ο Καθολικισμός συντέλεσαν στη συγκρότηση μεγάλων κρατών.

β) Η Μεταρρύθμιση βρίσκεται σε άμεση αλληλεπίδραση με τη διαδικασία δημιουργίας εθνικών ταυτοτήτων. Έτσι, το β' μισό του 16ου αι. στη Γαλλία διεξάγονται έντονες θρησκευτικές διαμάχες, ενώ στη Γερμανία το 17ο αι. ξεσπάει ο Τριαντακονταετής Πόλεμος (1618-1648).

γ) Η Μεταρρύθμιση, κυρίως ο Καλβινισμός, προωθούσε τις ατομικές ελευθερίες και συνέβαλε στην ανάπτυξη του κοινοβουλευτικού συστήματος και του καπιταλισμού.

δ) Η Μεταρρύθμιση προώθησε την ατομική δράση: η σωτηρία της ψυχής ήταν ατομική υπόθεση, η ηθική δεν είναι απόλυτο μέγεθος αλλά σχετικό.

ε) Κάτω από αυτές τις εξελίξεις, δίνεται νέα ώθηση στην ανάπτυξη των επιστημών, των γραμμάτων, των τεχνών και γενικότερα της παιδείας.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Σβίγγλιος	1484-1531
– Ιωάννης Καλβίνος	1509-1564
– Αρχίζει η διάθεση των συγχωροχαρτιών στη Γερμανία	1515
– Ο Λούθηρος τοιχοκολλεί τις 95 θέσεις	1517
– Ο Λούθηρος καίει την παπική βούλλα αφορισμού	1520
– Ο Λουθηρανισμός καταδικάζεται ξανά.	
– Οι λουθηρανοί διαμαρτύρονται	1529
– Η Ομολογία της Αυγούστας	1530
– Σκοτώνεται ο Ζβίγγλιος	1531
– Ερρίκος Η΄	1534-1547
– Οριστική ρήξη Ερρίκου Η΄ και Πάπα	1534
– Αναδιοργανώνεται η Ιερά Εξέταση	1542
– Η Ειρήνη της Αυγούστας	1555
– Η νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου	24/8/1572

Κεφάλαιο 7

**ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1648)
ΕΩΣ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)**

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Τον 18ο αι. κυριαρχούν ο Ορθολογισμός, με τον οποίο τίθενται στην κρίση της λογικής οι αξίες, και ο Φιλελευθερισμός, που προτάσσει τις φυσικές ελευθερίες και τα δικαιώματα του ανθρώπου μπροστά από τα μοναρχικά καθεστώτα.

Τα δύο αυτά ρεύματα επηρεάζουν και την οικονομική σκέψη. Στο β' μισό του 18ου αιώνα εντοπίζονται οι απαρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης.

Αποτέλεσμα των ιδεών του Διαφωτισμού είναι η έκρηξη σημαντικών επαναστατικών κινημάτων το 18ο αι.: της Αμερικανικής και κυρίως της Γαλλικής Επανάστασης, η οποία σάρωσε το παλαιό καθεστώς και συνέβαλε αποφασιστικά στη γέννηση ενός νέου κόσμου.

Στον ελλαδικό χώρο η Λατινοκρατία φτάνει στο τέλος της, το οικοδόμημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αρχίζει να παρακμάζει. Σιγά σιγά αρχίζει να τίθεται το ζήτημα της τύχης των εδαφών της (**Ανατολικό Ζήτημα**).

1. Ο Διαφωτισμός

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

α. Το πλαίσιο διαμόρφωσής του

Στις χώρες της Δ. Ευρώπης υπάρχει έντονη οικονομική και πνευματική πρόοδος. Οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης βρίσκονται στο περιθώριο.

Μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών χωρών υπάρχουν διαφορές. Η Αγγλία είναι από το 18ο αι. η μεγαλύτερη ναυτιλιακή και εμπορική δύναμη. Την εξουσία ασκεί ο Βασιλιάς και το Κοινοβούλιο (μετά την **Ένδοξη Επανάσταση**, 1688).

Στη Γαλλία υπάρχει μια ολοένα αυξανόμενη κρίση. Η μοναρχία εμποδίζει την ανερχόμενη αστική τάξη να συμμετέχει στην εξουσία. Αποκορύφωμα αυτής της κρίσης θα είναι η Γαλλική Επανάσταση (1789).

Την εποχή αυτή (1688-1789) δεσπόζει το κίνημα του **Διαφωτισμού**, ή **Αιώνα των Φώτων**, το οποίο χαρακτηρίζεται από μια τάση για οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές αλλαγές, ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και πίστη στον άνθρωπο.

β. Οι ιδέες και οι φορείς τους

Το πνεύμα του Διαφωτισμού εκφράζεται μέσα από τους φιλοσόφους, οι οποίοι βασίζονται στη λογική, στον **ορθό λόγο**, για να προτείνουν λύσεις των προβλημάτων του ανθρώπου, ώστε ο κόσμος μας να γίνει καλύτερος.

Ο Βολταίρος (1694-1778) πίστευε ότι η ανεκτικότητα έπρεπε να χαρακτηρίζει τον άνθρωπο σε όλες τις καθημερινές εκδηλώσεις. Δε δίστασε να έρθει σε σύγκρουση με την εξουσία.

Οι διαφωτιστές, στο χώρο των πολιτικών ιδεών, επηρεάστηκαν από τον **Τζον Λοκ** (1632-1704), ο οποίος πίστευε ότι οι άρχοντες και οι αρχόμενοι είχαν συνάψει ένα **κοινωνικό συμβόλαιο**. Όταν οι άρχοντες παραβίαζαν αυτό το συμβόλαιο, οι αρχόμενοι είχαν το δικαίωμα της αντίστασης και της επανάστασης.

Ο Μοντεσκιέ (1698-1755) στο έργο του *Το πνεύμα των νόμων* (1748) θεωρεί ότι οι εξουσίες πρέπει να διακρίνονται σε νομοθετική, δικαστική, εκτελεστική. Αυτές οι τρεις εξουσίες ήταν η βάση της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Η θεωρία αυτή επηρέασε τα πολιτειακά κείμενα της εποχής, π.χ. τη **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη** (1789).

Ο Ρουσσό (1712-1778) στο έργο του **Κοινωνικό Συμβόλαιο** (1762) πιστεύει ότι το κοινωνικό σώμα έπρεπε να είναι ενιαίο και ότι τα ατομικά συμφέροντα έπρεπε να υποτάσσονται στη **γενική βούληση**. Το ίδιο ίσχυε και για την κυβέρνηση ενός τόπου.

Για να γίνει αυτό, έπρεπε η κοινωνία να αναδιαμορφωθεί με βάση την ελευθερία και την ισότητα, που χάθηκαν όταν δημιουργήθηκαν οι θεσμοί της εξουσίας και της ιδιοκτησίας. Ο Ρουσσό προτείνει η κοινωνία να επιστρέψει σε μια ενδιάμεση κατάσταση: ούτε στην πρωτόγονη κατάσταση αλλά ούτε και να γίνει αποδεκτή η σύγχρονη.

Στο έργο του *Αιμίλιος, ή περί Αγωγής* (1762) διακήρυξε την πίστη του ότι η προσωπικότητα του παιδιού έπρεπε να γίνει σεβαστή και ότι έπρεπε να αφηθεί το παιδί να αναπτύξει μόνο του την προσωπικότητά του. Γι' αυτό έπρεπε να εφαρμοστεί μια παιδαγωγική μέθοδος που θα βασιζόταν στη **φυσική διδασκαλία**.

Ο **Τσεζάρε Μπεκαρία** (1738-1794) στο έργο του *Περί εγκλημάτων και ποινών* (1764) διακηρύσσει ότι οι ποινές έπρεπε να έχουν χαρακτήρα συμμόρφωσης και όχι εκδίκησης.

γ. Η διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού

Οι φορείς εξάπλωσης των ιδεών του Διαφωτισμού συνεχώς πολλαπλασιάζονται: τα βιβλία, οι εφημερίδες, οι λέσχες. Καίρια σημασία για τη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού είχε η **Εγκυκλοπαίδεια**. Οι διαφωτιστές ταξιδεύουν στο εξωτερικό συχνά προσκεκλημένοι από εκπροσώπους της **φωτισμένης δεσποτείας**. Πιο αποτελεσματικά η νέα ιδεολογία προωθείται μέσα από την αλλαγή λέξεων και όρων. Πρόκειται κυριολεκτικά για επανάσταση του λεξιλογίου. Σημαντική σε αυτό τον τομέα είναι η συμβολή των **λεξικών**, αλλά και της Εγκυκλοπαίδειας, της οποίας επικεφαλής ήταν ο Ντιντερό (1713-1784).

δ. Οι επιδράσεις του Διαφωτισμού

• Προς μια νέα κοινωνία

Όλες αυτές οι νέες ιδέες είχαν ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της ανθρώπινης ζωής, την εξέλιξη της εκπαίδευσης, την υποχώρηση των θρησκευτικών διαμαχών, την ενίσχυση του αιτήματος για ισοπολιτεία ανάμεσα στους ανθρώπους, την κατάργηση της δουλείας.

Τα κείμενα του Διαφωτισμού επηρέασαν τα πολιτειακά κείμενα της Αμερικανικής Επανάστασης (1776) και της Γαλλικής Επανάστασης (1789).

• Η απήχηση στον ελλαδικό χώρο και στη Βαλκανική

Ο Διαφωτισμός μεταδόθηκε στην Ελλάδα από τους Έλληνες του εξωτερικού. Η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στην Ελλάδα κατά τα έτη 1780-1821 οδήγησε στη γένεση ενός ανάλογου πνευματικού κινήματος, του **Νεοελληνικού Διαφωτισμού**.

Το ελληνικό παρακλάδι του Διαφωτισμού ασχολήθηκε με θέματα όπως οι θεμελιώδεις ελευθερίες του ανθρώπου (ελευθερία, αρετή, ανεξιθρησκεία κτλ.). Ιδρύονται σχολεία, μελετώνται οι αρχαίοι συγγραφείς. Σκοπός εδώ είναι η απότιναξη του τουρκικού ζυγού.

Οι σπουδαιότεροι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι: ο **Ευγένιος Βούλγαρις**, ο **Ιώσηπος Μοισιόδακας**, ο **Δημήτριος Καταρτζής**, ο **Ανώνυμος συγγραφέας της Ελληνικής Νομαρχίας**.

Ο **Ρήγας Βελεστινλής**, ή **Φεραίος**, (1757-1798) προσπαθεί με το έργο του να φέρει τους Έλληνες σε επαφή με το Δυτικό πνεύμα, ώστε να μπορέσουν να απε-

λευθερωθούν. Στο βιβλίο του *Φυσικής Απάνθισμα* εισάγει τη μεθοδολογία των φυσικών επιστημών.

Τυπώνει και μια σειρά χάρτες (π.χ. η Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος), όπου παρουσιάζεται η έκταση της ακτινοβολίας του ελληνικού πνεύματος καθώς και βιβλία πατριωτικά.

Ο Ρήγας ονειρευόταν μια πανβαλκανική **Ελληνική Δημοκρατία** που θα περιλάμβανε ολόκληρα τα Βαλκάνια.

Ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833) πιστεύει στην πρόοδο αλλά όχι και στις ακρότητες της επανάστασης. Γι' αυτό πιστεύει ότι η καλύτερη οδός είναι η **μέση οδός**. Υποστηρίζει τη **μετακένωση**, δηλ. την μετάδοση στην Ελλάδα των δυτικοευρωπαϊκών αξιών οι οποίες είχαν τις ρίζες τους στην ελληνική κλασική αρχαιότητα.

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός συνάντησε σφοδρές αντιδράσεις (π.χ. Αθανάσιος Πάριος). Παρά τις ιδεολογικές αντιθέσεις, οι ζυμώσεις οδήγησαν στην ωρίμανση της ιδέας της απελευθέρωσης χωρίς την παρέμβαση ξένων δυνάμεων. Ο Διαφωτισμός διαδόθηκε και με άλλες περιοχές των Βαλκανίων, κυρίως στη Μολδοβλαχία.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Τζον Λοκ	1632-1704
– Διαφωτισμός	1688-1789
– Ένδοξη Επανάσταση	1688
– Βολταίρος	1694-1778
– Μοντεσκιέ	1698-1755
– Ρουσσό	1712-1778
– Ντιντερό	1713-1784
– Μπεκαρία	1738-1794
– Αδαμάντιος Κοραής	1748-1833
– <i>Το πνεύμα των Νόμων</i>	1748
– Ρήγας Φεραίος	1757-1798
– <i>Κοινωνικό Συμβόλαιο</i>	1762
– <i>Αιμίλιος ή Περί Αγωγής</i>	1762
– <i>Περί εγκλημάτων και ποινών</i>	1764
– Αμερικανικό Σύνταγμα	1787
– Γαλλική Επανάσταση	1789

2. Οικονομικές εξελίξεις: Οι απαρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης, οι οικονομικές θεωρίες

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Οι οικονομικές θεωρίες

Η Βιομηχανική Επανάσταση υποχρέωσε τα κράτη να αλλάξουν την καθιερωμένη τους οικονομική πολιτική. Υπό την επίδραση του Διαφωτισμού ζητήθηκε η αποδέσμευση της οικονομικής ζωής από το **Μερχαντιλισμό**, που περιόριζε την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα.

Οι οικονομολόγοι στρέφονται προς την ελεύθερη οικονομία (*φυσιοκράτες*), πιστεύουν ότι βασική πηγή πλούτου είναι η γεωργία και ότι οι νόμοι της φύσης επιβάλλουν την ελευθερία στις οικονομικές δραστηριότητες (**Κεναί, Γκουρναί, Τυργκό**).

Θεμελιωτής του **οικονομικού φιλελευθερισμού** είναι ο Σκοτσέζος **Άνταμ Σμιθ** (1723-1790), ο οποίος πιστεύει ότι η αγορά διέπεται από ένα βασικό νόμο, **το νόμο της αγοράς και της ζήτησης**, ο οποίος καθορίζει την παραγωγή, τη διακίνηση και τις τιμές των αγαθών. Το κράτος δε θα έπρεπε να παρεμβαίνει στην οικονομική ζωή επιβάλλοντας δασμούς.

Η άποψη αυτή εκφράζεται επιγραμματικά με τη φράση **Laissez faire - laissez passer: Αφήστε τους ανθρώπους να δρουν ελεύθερα στις οικονομικές δραστηριότητες - Αφήστε τα αγαθά να διακινούνται ελεύθερα**. Πρόκειται για μια άποψη που αποτέλεσε την ιδεολογική βάση του **καπιταλιστικού συστήματος**.

Το σύστημα αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του εμπορίου, της βιομηχανίας και γενικά της οικονομίας, ωστόσο είχε και αρνητικές συνέπειες: η ανάγκη αναζήτησης πρώτων υλών και νέων αγορών οδήγησε στη γένεση του **ιμπεριαλιστικού** πνεύματος, που αποτελεί από εδώ και πέρα εστία κρίσεων ανάμεσα στα βιομηχανικά κράτη.

Επειδή η οικονομική δύναμη των μητροπόλεων βρισκόταν σε συνάρτηση με την έκταση των αποικιών (οι οποίες αποτελούσαν πηγή πρώτων υλών και αγορές των προϊόντων ταυτόχρονα), οι αποικιοκρατικές χώρες επιδόθηκαν σε ένα ανταγωνισμό χωρίς προηγούμενο.

Επιπλέον, διευρύνθηκε το κοινωνικό χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών, με αποτέλεσμα να προκληθούν σοβαρές κοινωνικές συγκρούσεις.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Μερχαντιλισμός	16ος-17ος αι.
– Κεναί	1694-1774
– Γκουρναί	1712-1759
– Τυργκό	1727-1781
– Βα	1736-1819
– ναρξη Βιομηχανικής Επανάστασης	μέσα 18ου αι.
– Έρευνα για τα αίτια του πλούτου των εθνών	1776

3. Η Αμερικανική Επανάσταση

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

γ. Η γέννηση ενός νέου κράτους

Το 1787 (18 Σεπτεμβρίου) το **Συντακτικό Κογκρέσο** ψήφισε το **Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών**.

Στηρίζεται στην **αρχή της διάκρισης των εξουσιών**:

α) Υπάρχει μια κεντρική **ομοσπονδιακή** κυβέρνηση, η οποία ρυθμίζει την εξωτερική πολιτική, την άμυνα, την οικονομία της χώρας. Κάθε **πολιτεία** διατηρεί την αυτονομία σε θέματα που αφορούν την τοπική κοινωνία (αστυνομία, δικαιοσύνη κτλ.).

β) Η **νομοθετική εξουσία** ασκείται από το **Κογκρέσο**. Αυτό αποτελείται από τη **Βουλή**, στην οποία η αντιπροσώπευση γίνεται ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε πολιτείας, και από τη **Γερουσία**, στην οποία κάθε πολιτεία μετέχει με δύο αντιπροσώπους.

γ) Η **εκτελεστική εξουσία** ασκείται από τον **Πρόεδρο**, ο οποίος εκλέγεται για τέσσερα χρόνια από εκλέκτορες και μπορεί να επανεκλεγεί μόνο δύο φορές. δ) Η **δικαστική εξουσία** είναι ανεξάρτητη. Επικεφαλής βρίσκεται το **Ανώτατο Δικαστήριο**. Πρώτος Πρόεδρος εκλέχτηκε ο **Ουάσινγκτον** (1789-1797).

δ. Οι συνέπειες

α) Δημιουργήθηκε όχι μόνο ένα νέο κράτος, αλλά ένα νέο έθνος. Οι Αμερικανοί εφάρμοσαν στην πράξη τις ιδέες του Διαφωτισμού για το έθνος.

β) Γενικότερα, το Αμερικανικό Σύνταγμα και η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας απηχούν τις ιδέες του Διαφωτισμού. Πάντως, καθιερώθηκαν δύο νέοι θεσμοί: ο **θεσμός της Ομοσπονδίας** και ο θεσμός της **Αβασίλευτης Δημοκρατίας**.

γ) Η Αμερικανική Επανάσταση υπήρξε ο καταλύτης που οδήγησε στο ξέσπασμα μιας σειράς επαναστάσεων στην Αμερική και στην Ευρώπη.

δ) Δημιουργήθηκε μια νέα παγκόσμια δύναμη. Με τη **Συνθήκη της Γάνδης** (1814) εξοβελίστηκαν οι βλέψεις της Αγγλίας στην Αμερική, ενώ με το **Δόγμα Μονρόε** (1823) εγαταλείφθηκαν οι αποικιακές βλέψεις των Ευρωπαίων στην ήπειρο αυτή.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Ιδρύονται οι δεκατρείς αποικίες στην Αμερική	1607-1732
– Ο Επταετής Πόλεμος	1756-1763
– Ταραχές στη Βοστώνη	1773
– Οι αντιπρόσωποι των δεκατριών αποικιών συνέρχονται στη Βοστώνη και απευθύνουν διακήρυξη δικαιωμάτων στο Βασιλιά	1774 (Σεπτέμβριος)
– Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας	4/7/1776
– Η Γαλλία συμμαχεί με τους αποίκους	1778
– Συνθήκη των Βερσαλλιών	1783
– Το Κογκρέσο ψηφίζει το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών	Σεπτέμβριος 1783
– Πρώτος Αμερικανός Πρόεδρος ο Ουάσινγκτον	1789-1797
– Η Γαλλική Επανάσταση	1789-1815
– Συνθήκη της Γάνδης	1814
– Δόγμα Μονρόε	1823

4. Η Γαλλική Επανάσταση και η Ναπολεόντεια Περίοδος (1789-1815)

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

β. Η έκρηξη της Επανάστασης (1789)

• Η σύγκλιση των Γενικών Τάξεων

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες κρίσης Υπουργός Οικονομικών διορίστηκε πάλι ο Νεκέρ (1788), ο οποίος πρότεινε τη συνέλευση των Γενικών Τάξεων για την έγκριση νέων φόρων. Η Τρίτη Τάξη είχε μια ελαφριά πλειοψηφία σε σχέση με άλλες δύο.

Οι αντιπρόσωποι αντέδρασαν, όταν έμαθαν ότι σκοπός της συνέλευσης ήταν η επιβολή νέων φόρων που θα πλήρωναν μόνο αυτοί. Αυτοανακηρύχθηκαν σε **Εθνική Συνέλευση**. Ο Βασιλιάς δεν τους αναγνώρισε. Οι εκπρόσωποι της Τρίτης Τάξης έδωσαν τον **Όρκο του Σφαιριστηρίου** (20 Ιουνίου), με τον οποίο δεσμεύτηκαν να μη χωριστούν ώσπου να ψηφιστεί Σύνταγμα. Τα μέλη της Συνέλευσης κηρύχθηκαν απαραβίαστα. Αργότερα η Συνέλευση μετατράπηκε σε **Συντακτική**, καθώς προσχώρησαν σε αυτή αντιπρόσωποι του κλήρου και των ευγενών.

• Το τέλος του Παλαιού Καθεστώτος

Η προσπάθεια της **Συντακτικής Συνέλευσης** να ψηφιστεί Σύνταγμα, η απομάκρυνση του Νεκέρ, ο φόβος του λαού για επέμβαση του στρατού, τον έκαναν να προχωρήσει στην κατάληψη της **Βαστίλης** (14/7/1789) με σύνθημα **ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη**.

Στο Παρίσι καταλύονται οι παλαιές δημοτικές αρχές, οργανώθηκε **εθνοφυλακή** με αρχηγό το Λαφαγιέτ, οι πύργοι των ευγενών λεηλατήθηκαν.

Στις 4/8/1789 καταργήθηκαν όλα τα προνόμια, ενώ στις 26/8/1789 ψηφίστηκε η **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη**, με την οποία προβάλλονταν οι αρχές του Διαφωτισμού. Ο Βασιλιάς υποχρεώθηκε να δεχτεί τις εξελίξεις αυτές.

γ. Η συνταγματική μοναρχία

Στη Συντακτική Συνέλευση είχαν διαμορφωθεί τρεις ιδεολογικές τάσεις: η **αριστερά**, η **δεξιά**, και το **κέντρο** (από τη θέση που κατέλαβαν στη Συνέλευση).

Οι πολιτικές ζυμώσεις διεξάγονταν στις εφημερίδες και κυρίως στις **Λέσχες**, που πίεζαν για πιο ριζοσπαστικές λύσεις. Οι φωνές αυτές δεν εισακούστηκαν στο Σύνταγμα του 1791.

Με το σύνταγμα αυτό καθιερωνόταν η συνταγματική μοναρχία, ο περιορισμός της βασιλικής εξουσίας, ωστόσο το αίτημα για μια κοινωνία δικαίου έμεινε ανεκπλήρωτο. Το αίτημα για ισότητα δεν εκπληρώθηκε. Δικαίωμα ψήφου είχαν μόνο όσοι διέθεταν περιουσία.

ε. Το τέλος της Επανάστασης

Μετά το θάνατο του Ροβεσπιέρου οι μετριοπαθείς αποκατέστησαν τις αστικές αξίες και ψήφισαν **Νέο Σύνταγμα** (Αύγουστος 1795).

Η νομοθετική εξουσία ασκούσαν από τη **Βουλή** και τη **Γερουσία**. Η επαναστατική εξουσία επανήρθε στα χέρια των αστών (σε πενταμελές **Διευθυντήριο**), οι οποίοι διεκδικούσαν την κυριαρχία σε όλη την Ευρώπη. Εκφραστής αυτής της πολιτικής αναδείχτηκε ο **Ναπολέων Βοναπάρτης** (1769-1821).

Ο Ναπολέων νίκησε τις χώρες του πρώτου αντιγαλλικού συνασπισμού. Η Αυστρία συνθηκολόγησε στις 17/10/1797 (**Συνθήκη του Καμποφόρμιο**). Οι Γάλλοι προσάρτησαν τα εδάφη που είχαν κατακτήσει καθώς και τα Επτάνησα.

Η Αγγλία, όμως, αποδείχθηκε δύσκολος αντίπαλος. Το 1797 ο Ναπολέων εκστράτευσε στην Αίγυπτο και την κατέλαβε. Οι Άγγλοι όμως νίκησαν τους Γάλλους στη ναυμαχία του Αμπουκίρ (2/8/1797). Τελικά, ο Ναπολέων αναγκάστηκε να γυρίσει στο Παρίσι. Εκεί ανέτρεψε το Διευθυντήριο (9/11/1799) και συγκρότησε **Τριμελή Υπατεία**, στην οποία ο ίδιος ήταν Πρώτος Ύπατος.

ζ. Ο χαρακτήρας και το έργο της Επανάστασης

Η Γαλλική Επανάσταση επηρέασε σημαντικά την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική πραγματικότητα της Ευρώπης:

α) Καθιερώνεται το δικαίωμα της ψήφου, ενώ εμφανίζεται και ο θεσμός των Λεσχών.

β) Κατοχυρώνονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των **πολιτών**. Τα δικαιώματα κατοχυρώνονται μέσα από συγκεκριμένους νόμους.

γ) Οι **μάζες** αρχίζουν να παίζουν σημαντικό ρόλο στο ιστορικό γίγνεσθαι.

δ) Ενοποιητικό παράγοντα και ανώτατη πηγή των εξουσιών ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες αποτελεί το **Έθνος** και όχι ο μονάρχης.

ε) Γεννιέται η ιδέα του εθνικού στρατού, ο οποίος προασπίζει την εθνική ανεξαρτησία και τις πολιτικές ελευθερίες.

στ) Καταργήθηκαν τα φεουδαρχικά προνόμια, η γη πολλών ευγενών και της Εκκλησίας δημεύτηκε, πάρθηκαν μέτρα υπέρ των λαϊκών τάξεων.

ζ) Καθιερώθηκε η **δωρεάν υποχρεωτική** παιδεία. Ιδρύονται ανώτερα πνευματικά ιδρύματα, επιστημονικά ινστιτούτα, ενώ αναγνωρίζεται η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς (ίδρυση **μουσείων**).

η) Για πρώτη φορά ένα κράτος ανταποκρίνεται στο αίτημα της ανεξιθροσκείας, ενώ η Εκκλησία χωρίζεται από το κράτος.

θ) Η Γαλλική Επανάσταση διεκδίκησε όχι μόνο πολιτική ισότητα (Αμερικανική Επανάσταση, Αγγλική του 1688) αλλά και κοινωνική.

ι) Γενικά, η Γαλλική Επανάσταση προκάλεσε ένα προβληματισμό πάνω σε γενικότερα πολιτειακά θέματα.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
– Ναπολέον Βοναπάρτης – Ο Νεκρό επανέρχεται ως Υπουργός – Οικονομικών – Σύγκληση των Τριών Τάξεων – Όρκος του Σφαιριστηρίου – Καταλαμβάνεται η Βαστίλη – Καταργούνται τα προνόμια – Σύνταξη του Συντάγματος – Πόλεμος Γαλλίας - Πρωσίας – Ο λαός του Παρισιού εξεγείρεται – Νίκη των Γάλλων στο Βαλμύ – Εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας – Εκτέλεση του Βασιλιά – Δημιουργία της Επαναστατικής Κυβέρνησης – Η Συνέλευση διατάζει τη σύλληψη του Ροβεσπιέρου – Ψηφίζεται το νέο Σύνταγμα – Η Συνθήκη του Καμποφόρμιο – Η εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο – Οι Γάλλοι καταλαμβάνουν τα Επτάνησα – Η μάχη των πυραμίδων – Η ναυμαχία του Αμπουκίρ – Εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο – Ο Ναπολέον παίρνει την εξουσία	1769-1821 1788 5/5/1789 20/6/1789 14/7/1789 4/8/1789 1791 20/4/1792 10/8/1792 20/9/1792 21/9/1792 Ιανουάριος 1793 4/12/1793 27/7/1794 Αύγουστος 1795 17/10/1797 1797 1797 Ιούλιος 1798 2/8/1798 1798-1799 9/11/1799
– Ο Ναπολέον γάμος Υπατος – Συνθήκη της Αμιένης – Ο Ναπολέον υτοκράτορας – Ο Ναπολέον εκστρατεύει στη Ρωσία – Η μάχη της Λεψίας – Η μάχη του Βατερλό – ο Συνέδριο της Βιέννης – Ο θάνατος του Ναπολέοντ	1799-1804 1802 1804-1815 1812 Ιούνιος-Δεκέμβριος 1813 1815 1815 1821